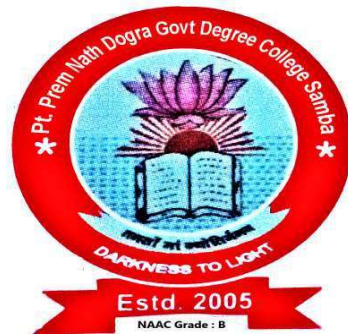

2022-23

BASANTAR

MAGAZINE

पत्रिका

बसंतर

BASANTAR-2022-23

Rajeev Rai Bhatnagar

*Advisor to Lt. Governor
Jammu & Kashmir*

No. : _____

Dated : 7th Dec. 2023

Message

I am delighted to know that Pt. Prem Nath Dogra Government Degree College, Samba is bringing forth the annual edition of the college e-magazine "Basantar" for the academic session 2022-23.

A college magazine is a dynamic platform that enriches students educational experiences, nurture their skills, and fosters a sense of creativity, intellect and innovation among them. I applaud the editorial team and all the talented contributors who have put in their efforts to make "Basantar" a vibrant and engaging platform. I wish "Basantar" continued success and growth in the years ahead. May it continue to inspire and empower our students to reach new heights of achievement and creativity.

I offer my best wishes to the Principal, the dedicated staff and the aspiring students of the college for a successful year ahead. May your endeavours be marked by excellence and continued progress.

Rajeev Rai Bhatnagar 7th Dec
(Rajeev Rai Bhatnagar)

BASANTAR-2022-23

Alok Kumar, IRS

**Principal Secretary to Govt.,
Higher Education Department,
Civil Secretariat, J&K**

MESSAGE

It gives me immense pleasure to know that Shri Pt. Prem Nath Dogra Government Degree College, Samba is bringing out the annual issue of its e-magazine "Basantar" for the session 2022-23.

I sincerely hope that the e-magazine proves to be enjoyable and useful for both students and teachers of the college. Additionally, it will also serve as a source of inspiration for the teachers as well as the students to contribute articles on a regular basis.

I extend my best wishes to the Principal, the faculty members and the students who are associated with this e-magazine.

(Alok Kumar) IRS

BASANTAR-2022-23

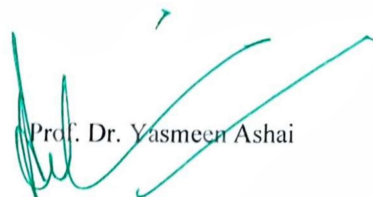
Director Colleges
Higher Education Department
Government of UT J&K

Message

I am delighted to learn about the forthcoming annual issue of the college e-magazine 'Basantar' by Government Degree College, Samba. Established in 2005, GDC, Samba has consistently prioritized fulfilling the educational requirements of its students. The institution has played a pivotal role in nurturing the intellectual growth of students in the region. This e-magazine is a vibrant reflection of the college's multifaceted talents and achievements, encapsulating the vibrant spirit of the institution.

I would like to convey my appreciation to the editorial board for their efforts in bringing forth this edition of the e-magazine. I would also take this opportunity to extend my warm wishes to the student community of the College.

Prof. Dr. Yasmeen Ashai

BASANTAR-2022-23

UNIVERSITY OF JAMMU

JAMMU - 180 006 (INDIA)

(NAAC Accredited A+ University)

Prof. Umesh Rai *FNASE,*
Vice Chancellor

Phones : + 91-191-2435268, 2450014
Fax : + 91-191-2459383
E-mail : vc@jammuuniversity.ac.in
rai_u@rediffmail.com

Message

It gives me immense pleasure to learn that **Shri Pandit Prem Nath Dogra Govt. Degree College Samba** is publishing the latest issue of its College Magazine "**BASANTAR 2022-23**". I believe this magazine will be a benchmark for continued improvement in overall development of the College.

I appreciate the efforts of the Principal and Editorial Board who have done excellent job in compiling activities over the year and disseminating them through this magazine and wish them all success.

Umesh Rai
Prof. Umesh Rai *14/12*

BASANTAR-2022-23

From the Principal's Desk

“While educating the minds of our youth, we must not forget to educate their heart.” With these scintillating words of Dalai Lama, I am delighted to welcome you all to this new issue of the College Magazine **Basantar**. GDC Samba, rechristened as Shri Pandit Prem Nath Dogra Degree College Samba after the legendary Dogra leader Pt. Prem Nath Dogra, started its journey in 2005 with the aim of providing education to students of Samba district coming from rural areas and empowering them so that they can be financially independent, socially conscious, morally upright and emotionally balanced. Nestled in the serene Shivalik foothills alongside the national highway, on the banks of Basantar River, the college has grown in the preceding years and is marching ahead towards progression and productivity. With the successful implementation of NEP -20 guidelines, we happily bring together a sound academic environment rooted in the Indian ethos, with impetus on inclusive and multidisciplinary education that includes an extensive, vibrant co-curricular programme with sports, cultural, extension and leadership training programmes. GDC Samba is a Symbiosis of competent and dedicated teachers, an experienced and efficient Management, offering a bustling campus life to our students.

The college has made tremendous progress in all areas viz. academic, sports, co-curricular & extracurricular programmes. We are genuinely concerned to ensure students' emotional growth along with intellectual excellence amidst mentoring our young learners to imbibe the gospels of discipline, determination and devotion paramount for a harmonious civilization.

The magazine is exclusively meant for churning out the potential creative talent of our young minds as part of their overall personality development. I am sure **Basantar** will rekindle your creative spark and help you ponder on pertinent issues and also enlighten you with the important milestones that the Institution has achieved throughout the year. ***If it doesn't challenge you it doesn't change you – Fred Devito***

I congratulate the Editorial Board for unleashing the hidden potential of the students and making this magazine a chapter of college history.

Stay Stellar! Stay blessed!

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Twinkle Suri'.

Prof. (Dr.) Twinkle Suri
Principal

BASANTAR-2022-23

Message

Dear Readers

Greetings and Welcome to yet another edition of Basantar 2023. As the Editor of this publication, I hope that reading this magazine will encourage you to explore your creative spark and have a positive impact on others. We never know how much our words or actions influence the lives of those around us.

A lot of efforts has gone into the making of this issue, and I hope you enjoy reading it.

The best thing about this issue is that it showcases the creative side of our students. Amidst the gruelling schedule of examinations & assignments, we tend to loose track of little creative things that we are capable of doing and which give us immense satisfaction. This issue includes articles, poems, anecdotes etc., through which our students have attempted to display their creative acumen.

Launching this magazine would not have been possible without the efforts and support of our Editorial Team. The robust intellectual support and contribution of content writers deserves appreciation.

Helen Keller rightly says that “the World is moved along not only by the mighty shoves of its heroes, but also by the aggregate of the tiny pushes of each honest worker”.

I am sure that the hardwork, sustained efforts and innovative ideas exhibited by our young learners will surely stir the minds of the readers.

Happy Reading

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Joginder Singh', written over a horizontal line.

Dr. Joginder Singh
Convener

BASANTAR-2022-23

Vision

- **Impart quality education to students and prepare them for future perspectives.**
- **Make our students socially desirable and ethically/morally strong.**
- **Make our students aware of the present challenges and prepare them for future on using innovative teaching - learning techniques.**

Mission

- **Work like a catalyst of change, remove deficiencies, enhance quality and bring about synergy in academics, administration, infrastructure and support system.**
- **Empower our students so as to enable them to rise above all constraints.**
- **Introduce innovative courses to prepare the students to face the challenges of life effectively.**
- **Increase career development support for students, faculty and staff through career exploration.**
- **Strengthen the infrastructure of the college.**

BASANTAR-2022-23

Dear Readers,

With great pleasure and a profound sense of privilege, I extend a warm welcome to you to another edition of our college e-magazine. This platform has always been a canvas for our thoughts, ideas, and creativity, and it is my honour to steer this ship of words and ideas into the vast sea of literature, language, and expression. Our contributors, from diverse backgrounds and academic disciplines, have come together to weave a tapestry of words that reflects the vibrant spirit of our college. As such, this section has transcended the boundaries of academia, and ventured into the realm of creative writing, unveiling the immense talent that exists within our college. As we peruse the contents of this magazine, we will find a haven for short stories, poetry, and essays. It provides us with a unique opportunity to not only celebrate the profound influence of words in enlightening, entertaining, and uniting us but also serves as a poignant reminder that art and expression stand as indispensable facets of the human experience.

However, our journey doesn't conclude with this edition; it merely captures a glimpse of the creative and intellectual fervour thriving within our college community. I would like to take this opportunity to encourage all our students to engage in thoughtful discourse and contribute their voices to the ever evolving narrative of the world.

Thank you for joining us on this literary journey. I hope you find inspiration, joy, and a deeper connection to the world of words within these pages.

Warm regards,

Dr. Shaveta Gupta
Editor, English Section, College Magazine

BASANTAR-2022-23

Contents

S no	Title	Name
1	Scope of Tourism in Samba	Simran Chandel 1289Semester-II
2	Leadership in College: A Skill That is Often Unheeded	Sourav Gupta Semester: B.A. VI Roll No: 1412
3	Love For Knowledge	Palak Gupta Semester: B.A. VI Roll No: 1067
4	Mother: My First God	Palak Gupta Semester: B.A. VI Roll No: 1067
5	The Empowering Impact of Education on Girls	Ripu Devi 859Semester-II
6	Film Review: 3 Idiots	Shivani Verma 1208Semester-II
7	Love is the Basis of a Happy Life	Ravinder Singh 1160Semster-II
8	The Thrilling World of Games and Sports	Sushil Basotra Roll No: 701 BSC Semester-II
9	Our India	Amit Sethi Semester: B.A. VI Roll No: 1064
10	A Good Friend	Saloni Katal Semester: B.A. II Roll No: 900
11	Pollution	Suhani Raina Semester: BA II Roll No: 770
12	Save Water	Madhri Devi Semester: B.A. II Roll No: 800
13	Mother: A True Face of Love	Meenu Kumari Semester: B.A. II Roll No: 849

BASANTAR-2022-23

14	Embracing Sustainability: Reconnecting with Nature to Save Our Planet	Dr. Shaveta Gupta Department of English
15	The Role of Mathematics in Biology	Dr. Virender Pal Singh Department of Mathematics
16	Disability and Indian Mythology: A Social Construct	Dr Sunal Sharma Assistant Professor (English)
17	Dogri Language Under the Patronage of Maharaja Ranbir Singh (1856-85CE)	Dr.Purvaiya Hans Assistant Professor, Department of History
18	Empowering Women Through Financial Literacy: Breaking Barriers and Building Stronger Futures	Prof. Sukhvinder Kaur ¹ and Dr. Asha Devi ² Assistant professor, Department of Commerce
19	NSS- National Service Scheme	Dr. Geeta Lakhotra Assistant Professor in English and NSS Programme officer

BASANTAR-2022-23

Scope of Tourism in Samba

Samba, renowned as the Land of Rajput Warriors, is nestled along the banks of the Basanter River. The town was founded by Molh Dev, the younger son of Rai Saidu from Lakhampur. The district shares the boundaries with Jammu, Udhampur and Kathua districts. It is equidistant from these three district headquarters. Samba is the treasure house of ancient Monuments. There are many Forts namely Mahagarh Fort, Dhergarh Fort, Bhupnagarh Fort and Samba Fort having great historical importance.

As Samba is a very beautiful district, there are many places to explore in Samba:

Baba Chamliyal Shrine: The shrine is a glowing example of secularism and inter-religious harmony and is 40 kms (approx) from Jammu and is 17 kms from Samba town. It is situated on the International Border with Pakistan where a mela is celebrated every year in the memory of Baba Dalip Singh Manhas.

Baba Sidhgoriya Shrine: The holy shrine of Baba Sidhgoriya Nath Ji is 35 kms away from Jammu, situated at Swankha in Samba. The Shrine is in the memory of Baba Sidhgoriya Nath Ji, follower of Guru Gorakh Nath Ji.

Shri Narsingh Dev Ji Temple: A centuries old temple of Lord Vishnu, situated at a distance of only 300 mts from National Highway of Ghagwal, attracts thousands of pilgrims during Navratras and other occasions and is a major tourist attraction of the area.

Chichi Mata: According to the legend, the place, where the present-day Chichi Mata temple exists, at this place, the Goddess Sati's smallest finger fell after she sacrificed herself in Yagya. The Mandir is exactly 3 kms from Samba.

Samba Fort: It is situated on a small hill half a km away from NH1A and 37 kms from Jammu and is in commanding position over looking river Basanter that flows across Samba town.

Purmandal&Utterbehni: Purmandal, situated on the banks of the sacred river Devika (mostly underground), also known by the name of "Chhota Kashi" has old shiv temples which has significant religious importance and is surrounded by Shivalik hills.

Utterbehni is another religious place situated on the bank of legendary Devika and is having centuries old temples located at distance of 5 kms from Purmandal.

Mansar- Surinsar Lake: The Mansar Lake, situated 22 kms away from Samba, is a beautiful lake fringed by forest-covered hills. The lake is also surrounded by small hills with different Hindu God and Goddess temples.

Another attraction here is the Surinsar-Mansar Wildlife Sanctuary, named after the two lakes.

As Samba is located on the National Highway 1A, it is well connected by all the three modes of transportation, i.e. air, rail and road.

Simran Chandel

Semester-II
Roll no: 1289

BASANTAR-2022-23

Leadership in College: A Skill That is Often Unheeded

College encompasses far more than attending classes and obtaining a degree. It serves as a platform for nurturing a wide range of skills essential for success in the workplace and in life. One such frequently overlooked skill is leadership. Many of the characteristics of a great leader, such as confidence, communication, teamwork, and problem-solving abilities, are best developed before entering the professional world, simply because there is no pressure to succeed, and you have complete freedom to plan, execute, and fail.

Here are four things that I was able to build solely because I was involved into activities at college that helped me hone my leadership skills:

1. BUILD CONFIDENCE

You will never be able to succeed as a leader unless you have a strong belief in yourself and your abilities. Join societies, groups, committees, clubs. Leadership is all about people - the more you understand them, the more you are capable of leading them.

Being a member of such groups will provide you with the opportunity to lead a group of students, and as you progress to an active member, you will find yourself in a situation where you must make difficult decisions. Leadership does not come through reading books, watching videos, or reading an article in a magazine.

2. DISCOVERING YOURSELF

Leaders are frequently placed in positions where they must step in and handle things they have never dealt with before. It may feel awkward at first to do something you've never had to do – or even imagined yourself doing – but it can be immensely rewarding to discover new talents that you can bring with you into your professional future.

3. SPEAK UP

You will have multiple opportunities to practice public speaking while in college. When you're on stage, keep in mind that every time you screw up, your experience score goes up. Consider it this way – every time people clap, your experience score increases by two and your experience score increases by one every time you're laughed at. Communication abilities increase when you meet new people or attend new events. It makes you charismatic, which is an essential quality in a leader.

4. BUILD MY RESUME

How do you stand out among the million students who graduate every year from India? It is very important to have a diverse profile as an individual – with leadership experience in college, you'll be able to demonstrate to possible future employers that you have something more tangible to offer than just a degree. After all, most employers are looking to hire people who they believe have the potential to grow to managerial roles, and by displaying what you've already gained in terms of leadership qualities in college, you have a better chance of impressing during an interview. Leadership is all about getting to know people and steering them in the correct direction.

Sourav Gupta
Semester: B.A. VI
Roll No: 1412

BASANTAR-2022-23

Love For Knowledge

I love English

It is full of sweet words.

I love Hindi

It is full of easy words.

I love Art

It touches my heart.

I love Maths

It is a great fun.

I love Music

It makes me happy.

I love Geography

It is about Earth.

Name: Palak Gupta
Semester: B.A. VI
Roll No: 1067

BASANTAR-2022-23

Mother: My First God

She is my first God on Earth

because she gave me birth.

She is not just any other.

She is my inspiration.

She is my mother.

She is my boat with an oar.

She helps me to explore.

The way of golden sky in which I can fly.

She always guides like even new ways of light.

Her relation with me is like that of bee with honey
which cannot be compared to greediness of money.

She is, however, my best friend

but this poem on mother can never end.

In this poem to my sweet mom

I pour my feeling from my core.

Name: Palak Gupta

Semester: B.A. VI

Roll No: 1067

BASANTAR-2022-23

The Empowering Impact of Education on Girls

Women gender comprises almost half of the population in our country. So their important role in the growth and development of nation cannot be underestimated. In order to trace the trajectory of development, a lot of emphasis is being given on the education of the girl child. Education is a powerful tool for empowering girls and improving their lives in numerous ways. When girls have access to quality education, they can unlock their full potential and contribute to positive changes in their societies. As such, there are a lot of advantages involved in the education of girls. An educated girl can share the load of the man in different fields. A well-educated girl if not forced to marry in her early age, can serve as a teacher, advocate, doctor and scientist. She can perform very well in other important fields too.

Education is a boon for girls in this age of economic crises. In today's time, it is really difficult to meet both the ends in a middle-class family. An educated girl can become financially independent and help in bearing the expenses of the family. She can also become the bread-winner of the family.

Education also broadens the thinking of the women; thus, it helps in the good upbringing of the children. It also gives them the freedom to decide what's best for her and the family.

Education helps a girl to know her rights and about women empowerment, which helps her to fight against the problems of gender inequality.

The improvement of a nation depends on girl's education. So, girl's education should be encouraged.

Ripu Devi
Semester-II
Roll no: 859

BASANTAR-2022-23

Film Review: 3 Idiots

Director: Raj Kumar Hirani

Directed by Rajkumar Hirani and starring the actors, Aamir Khan, R. Madhawan, Sharman Joshi, Kareena Kapoor and Boman Irani, “3 Idiots” is a comedy-drama film recounting the experiences of a group of engineering students attending the Elite Imperial College of Engineering. Through the many mishaps of Rancho (Aamir Khan), Farhan (Madhawan) and Raju (Sharman Joshi), Hirani sets up a tale producing a heartwarming coming-of-age story which also questions the priorities of the Indian Education System. The story starts with Farhan and Raju trying to track down Rancho in the present day and through series of flashbacks, Farhan remembers the times they spend together in college as it slowly revealed just how important an impact Rancho had on their lives.

In the figure of the college Principal, we find the representation of what is going wrong with higher education in the country, while he also serves as the main opponent to Rancho’s way of thinking about the world. The film makes the audience follow the ups and downs of the three students as they try to figure out their way through the difficulties of college life and in the process, they learn a life lesson about the nature of success and what is truly meant to fulfill one’s passions. A great part of the film’s appeal is Aamir Khan, who as Rancho conveys smart mischiefs, and finally, compassion, as he supports his friends on to greatness before he mysteriously disappears. Madhawan and Joshi bring the story on screen to life and provides audience the scope to truly empathize with the main characters. “3 Idiots” conveys a powerful message about how valuable your friends can be when they push you towards reaching your own highest potential. An appealing background score along with scripted scenes allows the director to both provide a fun and entertaining story while also looking at the costs that students may end up paying under the course of excessive parental and societal pressure to perform academically. The high point of the film is the fact that director Raj Kumar says so much and more, without using his sense of humour and the sheer lightness to being.

With this latest feature, Raj Kumar Hirani has process himself to be a true artist and the intrinsically intelligent, smart, inimitable, original and talented film maker.

Shivani Verma
Semester-II
Roll no: 1208

BASANTAR-2022-23

Love is the Basis of a Happy Life

Everyone wants to be happy in this world. But there are only few people who are really happy. Some people believe that wealth gives happiness. They spend most of their time and energy in acquiring it. But wealth does not give happiness. It provides man with the basic amenities and materialistic comforts of life but cannot give the emotional and spiritual satisfaction. There are some others who seek power to gain happiness. They adopt different means to attain power. One may attain power in the political sphere, but Power corrupts and one may even try to become a dictator after gaining power.

In the present age, many people strive for happiness in fashion, drinks and drugs. They wish to escape from the problem-ridden world into a world of dreams. They try to derive pleasure from these sources. But they do not realize that these are temporary and illusory pleasures. These things may help people to forget their worries for a limited period of time but not forever. Most of them are harmful rather than helpful. There is a difference between happiness and what we describe as joy and pleasure. On a warm day what a glass of cold lemon juice gives you is pleasure because it is a momentary satisfaction. On the other hand, happiness is experienced in the mind and is therefore infinitely more powerful.

Few know the secret of true happiness. It is the love that makes a man happy. It is the love between children and parents, wife and husband, brother and sister, lover and beloved, teacher and student, master and servant. It is the love between neighbours and between friends. It is the love between man and God. Love is the store house of happiness. True love does not have any selfish motive. Those who make others happy by loving also make themselves happy.

Hatred breeds enmity. It robs one of peace of mind. A person who does not have peace of mind cannot be happy. Hatred may result in physical violence. Crimes are often outcomes of hatred. Hatred gives rise to unhappiness. Jealousy and prolonged anger are agents of death. So, one should follow the path of love to achieve happiness.

Love alone can lessen many ills of the society. Love is the basis of a happy life. If nations of the world were to follow this principle, there would be no world wars, massacres or widespread destruction. Love can unite the people of the world into a universal brotherhood.

Ravinder Singh
Semster-B.A II
Roll No: 1160

BASANTAR-2022-23

The Thrilling World of Games and Sports

In the modern age, games and sports are very important. They are necessary to keep us healthy. Everyone likes to lead a healthy life. Good health is necessary for happiness in life. Different types of games and sports keep the body healthy and fit. Games sharpen us mentally because a certain amount of skill is needed for playing games like baseball, cricket and hockey etc. Games help us in becoming useful members of society as sportsman loves honesty and justice. Games make us disciplined.

Physical Fitness: Games and sports promote physical fitness and overall well being. Regular participating in sports helps to develop strength, endurance, agility and coordination. It improves health, build muscles and enhances flexibility.

Entertainment and Recreation: Games and sports provide entertainment and recreation for individual of all ages. They offer a break from routine and mundane activities and help in utilizing leisure time as a source of enjoyment and relaxation. Apart from playing them, even watching sports events also create excitement among spectators.

Conclusion: Games and sports have immense value in promoting physical and mental well being, skill development, character development, character building, social interaction, education outcome, cultural exchange and entertainment. Incorporation of games and sports into our lives can lead to a healthier, more balanced and fulfilling life style.

Sushil Basotra
Semester: BSC Semester-II
Roll No: 701

\\
\\

BASANTAR-2022-23

Our India

Kashmir is for beauty, Delhi is for duty.

Srinagar is for looking, Madras is for cooking.

Goa is for seas, Bombay is for movies.

Ahmedabad is for mills, Nagaland is for hills.

Bengal is for writing, Punjab is for fighting.

Gujarat is for wealth, Madhya Pradesh is for health.

Andhra is for hardworking, Kerala is for learning.

Assam is for oil, Haryana is for fertile.

Name: Amit Sethi

Semester: B.A. VI

Roll No: 1064

BASANTAR-2022-23

A Good Friend

There is nothing like a good friend
To tell your troubles to
Someone to open up with
Someone to talk you through
The highs, the lows,
The everyday struggles,
Someone who knows,
Your every quirk and flow,
Someone who understands your ways,
And loves you after all.

Name: Saloni Katal
Semester: B.A. II
Roll No: 900

BASANTAR-2022-23

Pollution

Pollution! Pollution!
We have to find a solution,
Before the solar dissolution.
The earth's devastation
Is our own creation
Air is polluted, trees are uprooted,
Water is contaminated,
Ozone is depleted,
Lungs are infected,
Man is annihilated,
Yes, there is a solution.
Plant more trees
Start afforestation
Instead of deforestation
Keep the water clean,
Atmosphere without CFCs,
Vehicles with CNG.
Pollution! Oh Pollution!
Thou, are not without solution!

Name: Suhani Raina
Semester: BA II
Roll No: 770

BASANTAR-2022-23

Save Water

Save water, Save Water

Water is our life

Water is used for everything

Without water, there is nothing.

We can-not live without it.

So, we should always

Take care of it.

Never waste a drop of water

All living things need water

Together we can save water

So, we should always save water.

Name: Madhri Devi

Semester: B.A. II

Roll No: 800

BASANTAR-2022-23

Mother: A True Face of Love

From whom the love seeks love
From whom the tender gets tenderness
From whom I felt my first feelings
From whom I learnt what trust is.

The mother
An ocean of compassion,
A breeze of blessings,
A symbol of courage,
A face of true love
The words she utters,
Nothing but pray,
To keep the blighted curse away.
The smile she looks with,
Nothing but tenderness
Reduces the trouble, bitterness
A true supporter,
A true admirer,
The first teacher,
The first true love.
The one to hold you first in pain
Where other neglect you.
When you fall
The only home
Where you can share
All your worries and pain
And retrieve your
Peace and strength
Love your mother...
Respect and love your mothers.
The tear from a mother's eye,
Shivers the heavens and earth.

Meenu Kumari
Semester: B.A. II
Roll No: 849

BASANTAR-2022-23

Embracing Sustainability: Reconnecting with Nature to Save Our Planet

(N)ature has intrinsic value and consequently possesses at least the right to exist.

(Nash 9)

Nature is a vast and all-encompassing entity that holds significance beyond mere physical surroundings. Throughout history, the bond between humans and nature has been deeply interwoven, with ancient cultures revering nature as sacred, the source of life, and vital for human survival. However, the advent of global techno-industrialization has shifted our priorities towards progress and development, distancing us from a harmonious connection with nature. As science and technology advanced, we unintentionally neglected the importance of preserving life's diversity.

In recent times, environmental concerns have reached critical levels, with issues like oil spills, nuclear waste dumps, climate change, wildfires, and pollution causing severe consequences for both the planet and human health. The 1970s witnessed a paradigm shift in perceiving the environmental crisis, marking the emergence of the "Age of Ecology." Today, scientists argue that we are in the "Anthropocene Age," wherein human actions significantly influence the planet's future.

The study of environmental issues encourages a deeper understanding of nature and its complexities, prompting us to reevaluate our interactions with the natural world. As responsible inhabitants of Earth, it is our duty to take action and protect the environment for present and future generations. The key challenge lies in striking a balance between conservation and development, prioritizing environmentally friendly practices. To achieve this, we must focus on sustainable development that balances economic progress with biodiversity conservation. Embracing sustainability in our daily lives can make a significant difference. These are some of the practical ways we can collectively contribute to save the environment:

1. Reduce, Reuse, Recycle:

The timeless adage "Reduce, Reuse, Recycle" holds the key to curbing waste and conserving resources. Minimize your consumption, reuse items whenever possible, and diligently recycle materials like paper, glass, plastic, and metal to minimize their impact on the environment.

2. Conserve Water:

Water is a precious resource, and conserving it is vital. Simple wise actions like promptly addressing the problem of leakage, selecting water-efficient appliances, and adopting simple habits like turning off the tap while brushing your teeth or watering plants can collectively conserve thousands of gallons of water over time.

3. Embrace Renewable Energy:

Transitioning to renewable energy sources like solar, wind, and hydropower is a crucial step towards reducing our carbon footprint. It's a welcome step to invest in solar panels and support renewable energy initiatives.

4. Adopt Eco-friendly Transportation:

Opt for greener transportation options whenever possible. Walk, bike, carpool, or use public transportation to reduce greenhouse gas emissions. Additionally, electric and hybrid vehicles are excellent alternatives to traditional fuel based vehicles.

5. Plant Trees and Support Afforestation:

BASANTAR-2022-23

Trees play a pivotal role in combating climate change by absorbing carbon dioxide and releasing oxygen. Participate in tree-planting initiatives or support afforestation projects that aim to restore ecosystems and mitigate climate change.

6. Reduce Single-Use Plastics:

Single-use plastics are a major environmental hazard, polluting our oceans and harming wildlife. Opt for reusable alternatives like metal or glass water bottles, cloth shopping bags, and biodegradable packaging whenever possible.

7. Support Sustainable Farming:

Choose sustainably sourced food products to support eco-friendly farming practices. Organic, locally grown produce reduces the environmental impact associated with conventional agriculture and transportation.

8. Educate and Advocate:

Raise awareness about environmental issues in your society. Engage in discussions, share information, and advocate for policy changes that promote environmental protection and sustainability.

9. Practice Energy Efficiency:

Conserve energy at home and work by using energy-efficient appliances and LED lighting. Remember to turn off lights, electronics, and appliances when not in use to reduce energy consumption.

10. Participate in Clean-up Campaigns:

Join local clean-up campaigns to remove litter and debris from your surroundings like parks, river banks and natural areas. These efforts help preserve ecosystems, protect wildlife, and maintain the beauty of our surroundings.

Conclusion:

Recognizing ourselves as an integral part of the ecological web of life is pivotal. Saving the environment is a collective responsibility that requires each individual to take action. By incorporating these practical ways to embrace sustainability into our daily lives, we can contribute to a healthier planet for generations to come. Together, we can create a sustainable future and rekindle our connection with nature, securing the well-being of our planet.

References: Nash, Roderick. The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics. Wisconsin: U of Wisconsin P, 1989.

Submitted by:

Dr. Shaveta Gupta
Assistant Professor
Department of English

BASANTAR-2022-23

The Role of Mathematics in Biology

Roger Bacon (1214-1294), an English Franciscan friar, philosopher, scientist and scholar of the 13th century, once stated:

“Neglect of mathematics works injury to all knowledge, since he who is ignorant of it cannot know the other sciences or the things of the world.”

Mathematics plays a key role in many disciplines of science, primarily as a mathematical modelling tool. New innovations and developments in physics are by the influence of mathematics. Calculus was invented entirely for the use of physics. The importance of the role of mathematics in physics is understood by the existing discipline “mathematical physics” or “theoretical physics”. One can think mathematics has that same important role or even lesser important role in the field of biology and mathematics and biology could possibly have anything in common. Even though physics and biology are very different sciences, mathematicians and biologists developed the “mathematical biology” or “biomathematics” as a recent discipline for the mathematical representation in biology to the theoretical and practical applications in biological, biomedical and biotechnology researches. In early days an attempt was made to establish the mathematical biology as a new discipline, but it did not succeed (Keller, 2002). There were initiatives by mathematicians but there were no precedents. For example, theoretical models to describe the spread of diseases had been discussed by Bernoulli and the flow of blood in veins was the uppermost in Euler’s mind when he performed his seminal work on fluid mechanics (Euler, 1775). Mathematical biology or biomathematics is a fast-growing well-recognized and the most exciting modern application of mathematics. This is an interdisciplinary research area with a range of applications in biology, biotechnology and biomedical science. The field may be referred to as mathematical biology or biomathematics to stress the mathematical side or theoretical biology to stress the biological side. A variety of mathematical techniques are used in mathematical biology to model biological researches. Mathematical areas such as calculus, probability theory, statistics, linear algebra, graph theory, combinatorics, algebraic geometry, topology, dynamical systems, differential equations and coding theory are now being applied in this field.

Many topics from biosciences have been high priority on the global agenda; the fights against cancer and degenerative diseases of the brain, such as Alzheimer’s, Parkinson’s and ALS and the management of health threats such as AIDS. Society is waiting to get the research results for their better life. The emergence of models and the existence of large data sets that require quantitative analysis in biology gives a great opportunity for mathematics. The existing or already established methods in mathematics can be used to support biological problems but the quantitative analysis of the fundamental problems in bioscience definitely require new ideas and new techniques from mathematics. The most significant biological achievement of the 20th Century is the identification of

BASANTAR-2022-23

the DNA. This work was essentially done by Physicists, Chemists and Crystallographers. There has already been evidence of effective contribution between biology and mathematics. For instance, the modelling of epidemics and the study of signal propagation in nerves are the growing works of differential equations and studies of dynamical system in this century.

Mathematical biology or biomathematics is a fast growing, well recognized and the most exciting modern application of mathematics. The use of mathematics in biology is important since biology becomes more quantitative. This new discipline has applications in biology, biomedical and biotechnology. The aim of this new discipline is the mathematical representations and modelling of the biological problems using a variety of mathematical theories and techniques. The mathematical biology has both theoretical and practical applications in research on biological, biomedical and biotechnological fields. One significant work is currently done by Dr. Aver Friedman, distinguished Professor of mathematics and his research team at the Oberlin center for computation and modelling in Ohio State University is to find a cure for cancer (Margaret Putney, 2005). The objective of the research is to use a virus that attacks just the tumor while leaving the healthy cells alone. The cancer which mostly affected by research is a particular type of brain tumor known as glioma. The researchers are trying to find a virus that reproduces fast enough to be able to avoid enough of the immune system to reduce the tumor. The researchers of this center found some parameters that would cause the tumor to be reduced. They passed their result to the biologists to create a virus that matches such parameters.

Another contribution of mathematics to biology is a mathematical modelling to address the biological process. The Mathematical Biosciences Institute in Ohio State University works on this work. The institute works on the explosion of biological data which was created by the technology to study biological systems. The data created a need to develop many mathematical models, statistical methods and computational algorithms. The mathematical models needed to encompass the biological process such as neurological and cellular problems. In neurological process, Parkinson's disease is in the center of the modelling work. There are around 1012 neurons in the human brains. To understand properly their relationship with all of the other neurons they proved that the differential equations can be used for the models. Ecology and evolutionary biology are the dominant fields of mathematical biology. Evolutionary biology has been the subject of extensive mathematical theorizing. Hanna Kokko, theoretical biologists and the professor in the department of biological and environmental science at the University of Helsinki says that much of biology relies on mathematics (Hanna Kokko, 2007). Evolutionary ideas are often complex and the logic of hypothesis proposed should be tested not only empirically but also mathematically. One such example is:

Biological waves: single-species models:

BASANTAR-2022-23

There is a vast number of phenomena in biology in which a key element to a developmental process seems to be the appearance of a travelling wave of chemical concentration, mechanical deformation, electrical signal and so on. The widespread existence of wave phenomena in the biomedical sciences which require the study of travelling waves in depth and of the modelling and analysis involved is mentioned in many places. For example, the introductory text on mathematical models in molecular and cellular biology edited by Segal (Segal, 1980) deals with some aspects of wave motion. Estimation of diffusion coefficients for insect dispersal in interacting populations is now studied with care and supplication.

The standard diffusion equation in one space dimension, is of the form

$$\partial y / \partial t = D (\partial^2 y) / (\partial t^2)$$

where D is the diffusion coefficient. When reaction kinetics and diffusion are coupled, travelling waves of chemical concentration exists and can effect a biochemical change very much faster than straight diffusion process given by

$$\partial y / \partial t = f(u) + D (\partial^2 y) / (\partial t^2)$$

where u is the concentration, $f(u)$ represents the kinetics and D is the diffusion coefficient. This model further developed in the areas of ecology and developmental biology which belong to important areas where modelling has played a significant role.

References:

EULER. L. (1775) Principia pro motosanguinis per arteriadeterminando. Quoted in S. J. Sherwin, V. Franks, J. Peiro and K. Parker, One-dimensional modelling of a vascular network in space-time variables, J. Eng. Math., 47 (2003). pp. 217-250.

HANNA KOKKO (2007) Modelling for Field Biologists and Other Interesting People, Cambridge University Press.

BASANTAR-2022-23

KELLER. E. F. (2002) Making sense of life: explaining biological developments with models, metaphors and machines, Harvard University Press, Cambridge

MARGARET PUTNEY (2005) Mathematics + Biology = ?, The Oberlin Review.

SEGAL. L.A., editor. (1980) Mathematical Models in Molecular and Cellular Biology, Cambridge University Press.

Dr. Virender Pal Singh
Assistant Professor
Department of Mathematics

BASANTAR-2022-23

Disability and Indian Mythology: A Social Construct

Disability has been always a part of life since ages immemorial. People who lived with physical, sensory, mental and cognitive abilities have always been treated either with pity or disdain. They have always been under the curious gaze of Indian belief of Karma-Phalai.e. ‘your bad karmas will fetch you towards retribution in next birth by making you deaf, dumb, impaired or disabled’. They have always met unique experience of being viewed as an exclusion from the main strand of society and culture. Disability studies hence gain a vector of socially constructed identity. Disability has emerged as a socially assigned position wherein society assumes the role of not fulfilling or adapting to the needs and aspirations of the disabled ones. The valence of disability as reflected in the social behavior and societal role, status, normative behavior as well as sub-cultural features surmount to add upon the social identity of disability. The British Council of Disabled People has adopted the following definitions: “Disability is the disadvantage or restriction of activity caused by a society which takes little or no account of people who have impairments and thus excludes them from mainstream activity.” (Chopra, 2015)

Therefore, disability, like racism or sexism, is discrimination and social oppression. So social disability relates and refers to the disabling prejudices, social exclusions and discriminations. It outlines constraints forced upon bodies by social norms. Impairment may be a short term or long-term result of injury or disease and it may affect the physical attributes of an individual or it may influence upon the functioning of that individual’s mind because of, or regardless of society ultimately leading to pain and fatigue or it may influence communication and reduce consciousness. Disabled people are those people with impairments that society has created by excluding them from mainstream. It means impairment is individual while disability is a social construct.

Moreover, when one look into Indian Mythology, one can find portrayal of disability as tragic flaw and disable characters as inherently evil or prone to evil with even names that are synonyms of evil nature or creature or attributed to things that suggest ill omen. Following is a list of persons with disabilities that are visible in the mainstream Indian mythology.

1. Ashtavakra: The Great Vedic Sage with ‘eight’ deformities

The legend says that when Ashtavakra was a developing foetus in his mother’s womb, he heard and learned the correct pronunciation of the Vedic Mantras being taught by his maternal grandfather and guru of his parents. So, one day when his father was practicing chanting those mantras he made eight mistakes in pronunciation and intonation of the mantras. The foetus from his mother’s womb asked his father to correct those mistakes. The egoist father could not bear this and cursed the unborn child with eight deformities for pointing out eight mistakes. Hence, Ashtavakra was born with eight deformities in his body.

BASANTAR-2022-23

But, this person despite being born with physical deformities went on to become a respected sage in society. Of course, he had to face some humiliation at the hands of some members of society. But, he ultimately gained the position of Brahmrishi (the highest position for a sage) with his intelligence and knowledge. He was the official Guru of king Janaka, father of goddess Sita. He has written Ashtavakra Samhita to pass on his acquired knowledge to the world.

2. Dhritrashtra: The Blind King of Kuru Dynasty

Dhritrashtra, one of the prominent characters of the epic Mahabharata, was born blind. The legend says that King Vichitrvirya died without having an heir to his throne. So, his mother Satyawati calls her other son Sage Vyasa to impregnate the wives of Vichitrvirya by the practice of Niyoga. Ambika, the first wife of King Vichitrvirya closed her eyes because she was afraid of the sage. Hence, she gave birth to a blind child who was named Dhritrashtra.

Despite his blindness, Dhritrashtra was a strong man with the power to fight 100 elephants at a time. Many people consider him to be depicted as the main villain because if he wanted he could have saved his entire clan from going into the great battle and killing each other. You can judge his character as good or bad based on your perspective but you cannot ignore Dhritrashtra in the entire episode of Mahabharata, the great epic.

3. Shakuni (Mama): Greatest villain in Indian Mythology who walked with a limp

While talking about Mahabharata, one cannot miss the great villain of all time – Shakuni Mama. He was the brother-in-law of Dhritrashtra who loved his sister Gandhari very dearly. He was so infuriated by the fact that his beautiful sister Gandhari was married off to a blind prince that he dedicated his entire life to plotting against the entire family of his brother-in-law.

This conman, who in a way plotted the entire battle of Mahabharata to take his revenge, is often shown to have a minor locomotor disability. Thus, he walks with a limp. He is also sometimes depicted with a twitching or malformed eye.

4. Kalidasa: A Great Author with Intellectual Disability

Kalidasa is well-known for his classic Sanskrit poems and dramas. He is often considered the greatest playwright and dramatist of ancient India. But, nobody mentions about his disability maybe because Intellectual Disability is a modern concept of very recent origin. Although stories that point towards his intellectual disability are quite famous.

Once there was a highly educated princess who only wanted to marry a man who could defeat her in intellectual debate, the Shashthartha. She not only rejected but insulted the men who came to her with a desire to marry her but could not defeat her in the debates. The insulted men thought of a plan to teach the princess a lesson for her egoistic behavior.

They went on to search for the dumbest man they can find and saw this man cutting the same branch of the tree on which he was sitting. This man was Kalidasa who got married to the princess due

BASANTAR-2022-23

to the plotting of those men rejected and insulted by her. He was then thrown out by his wife (the princess) for his dumbness on the first night of the marriage itself. This insult and lots of hard work transformed him into the revered author.

5. Manthara: The Maid with a Hunchback and Probably Visual Impairment in One Eye

Who does not know Manthara, the maid who paved the path for Rama's exile? Though Lord Rama never had any ill-thoughts about Manthara, people still see her as a cruel plotter who exiled Rama along with Lakshman and Sita for fourteen years. She was the one who convinced queen Kaiykeyi to force the king Dasaratha to give the throne to Bharata and exile Rama who was already announced as the Yuvraj, the king-to-be.

6. Shukracharya: The Guru of Asuras who was Blind in One Eye

Shukra, son of sage Bhrigu, is considered one of the greatest sages of all time. He was a highly learned man and hence considered himself the most deserving candidate to be the Guru of the Devas, the gods. But, Vrihaspati was elected as the Guru of the Devas. Shukra took this as a humiliation done by the Devas and therefore, he went to the Asuras, the demons, and became their Acharya to take revenge from the Devas. He taught all great Asuras including king Bali and prince Meghnad, son of Ravana.

Shukracharya was not a disabled person from birth but he acquired disability later in his life. It is said that Shukracharya recognized Lord Vishnu even in his Vamana Avatara and wanted to save his disciple king Bali from the Lord. So, he became tiny and entered the pitcher so that he can block water that was being poured for the ritualistic vow to be taken by Bali. Vamana took a twig and poked inside the pitcher thus blinding the Asura guru Shukracharya. Shukra is still worshipped at every Hindu home as a part of nine planets.

7. Vamana: The Incarnation of Lord Vishnu who was a Dwarf

Vamana is one of the Dashavtara taken by Lord Vishnu to kill demons and spread goodness in the world. This incarnation of the Lord was a dwarf Brahmin who went to one of the sacrifices being held by Bali, the demon king. Bali at that time had acquired the three worlds by defeating Indra who had asked Lord Vishnu for help. Lord Vishnu, in the form of Vamana, asked Bali for land equal to his three steps.

Bali readily agreed seeing the short stature of Vamana. This is when Shukracharya entered the pitcher and accidentally lost his one eye. So, Bali took the vow of donating three steps land to Vamana who then increased his height so much that he covered the entire earth and heaven in two steps. Bali offered his head for the third step and was pushed to the netherworlds by the weight of the footstep of Vamana.

8. Trivakra: The Krishna-loving Lady with the Hunchback

BASANTAR-2022-23

Trivakra is also mentioned as Kubja in many places. Not many details are known about the lady. But, she is an important part of the story of Lord Krishna. Her body was deformed at three places hence the name Trivakra. The only thing that made her special was her love for Lord Krishna. She was a special maid in the palace of Mathura. She was taking some ubtan for the king which the young Krishna demanded. Despite knowing that she could be severely punished by the King she gave the ubtan to Krishna and the Lord cured her disability as a reward for her love towards him.

9. Surdas: The Bhakti Poet with Blindness

Surdas is one of the most revered poets and a devotee of Lord Krishna. No texts clearly mention whether Surdas was blind from birth or acquired the disability later in his life. Different scholars have different views. But, the detailed description of the beauty of Lord Krishna as a child found in his poetry is a rare feat even for those who have perfect vision. It is said that Lord Krishna made himself visible to Surdas and the devotee wanted to see nothing else. So, he remained blind for his entire life.

In the wake of above-mentioned mythological characters, one can say that Disability is an umbrella term for impairments, activity limitation and participation restrictions of an individual in context of its social factors. As to quote Tobin Siebers (2011) "... disability studies define disability not as individual defect but as a product of social injustice, that requires not the cure or elimination of defective person but significant changes in social and limit environment." Therefore, the time has come now to ask tough questions, to point out the wrong messages which have been disseminated by these texts and to re-interpret these texts in the light of the present day so that differently-abled people are not judged by the wrong morals of our mythological texts that relegate disability and disabled people to the margins.

References:

- Chopra, G. (2015). Child Rights in India: Challenges and Social Action (1st ed., p. 217). New Delhi: Springer.
- Siebers, T. (2011). Disability Theory (4th ed., p.80).U.S.A : U of MP.

Dr Sunal Sharma
Assistant Professor
Department of English

BASANTAR-2022-23

Dogri Language Under the Patronage of Maharaja Ranbir Singh (1856-85CE)

Maharaja Ranbir Singh, the third and only surviving son of Maharaja Gulab Singh, was born in 1830 in the fort of Ramgarh. He ascended the throne as second Maharaja of the erstwhile state of Jammu and Kashmir on 20th February while Maharaja was still alive. Maharaja Ranbir Singh was not only a great administrator but also a great patron of literature and a great builder of temples. He constructed many temples, the most prominent being Sri Raghunath Ji temple and Ranbireshwar temple.

As a result of various reforms made by Maharaja the script became fit for wider official use and for the purpose of litho and typo printing which was extensively done afterwards for preparing book for official use and school studies. In order to popularise Dogri and to teach its standardized form to the people Ranbir Singh started a Dogri class in Sri Raghunath Ji Temple Pathshala. Sons of nobles and respectable citizens were ordered to learn Dogri. Scholars were provided free board, lodging and books and uniforms as an incentive to learn Dogri. The Maharaja used to visit the school every week and himself examined the progress made by each student and used to give awards. Even sudras were also given equal opportunity to get free education. Ten percent was deducted from the salary of such employees in the Government offices who did not possess working knowledge of Dogri.

Dogri, the mother tongue of people in Jammu, was given the status of official language by Centre in 2003 by including it in the Eighth Schedule. Dogri was the 22nd Indian language to be given such recognition. This is for the first time that any government organisation has used the Dogri script. The then Dogra ruler, Maharaja introduced the Ranbir had modified Dogri script and in 1884 CE the first book in Dogri alphabets was published under his aegis. Recognition of Dogri as official language of Jammu and Kashmir was one of the long awaited demand of the Dogras of Jammu which finally got fulfilled after a wait of several decades. This is for the first time that any government organisation has used the Dogra script. The then Dogra ruler, Maharaja introduced the Ranbir had modified Dogri script and in 1884 CE the first book in Dogri alphabets was published under his aegis.

In this context let us remember the second Dogra Maharaja Ranbir Singh who dedicated his life for the promotion of Dogri language, literature and culture. Maharaja realized the importance of Dogri as a mass media for dissemination of knowledge and education. He gave this language official status by recognizing it as court language on equal status with already existing Persian language. Since the times of Sultan Zain-ul-Abidin of Shah Mir dynasty, Persian language was continued as court language by Mughals, Afghans and Sikhs. It was only Dogras who finally shook off the yoke of foreign rule and introduced use own language as soon as they became autonomous.

For promotion of Dogri, Maharaja got its script standardized on the lines of Devanagari script. The modified form of the script came to be known as NammeDogreAkkhar (New Dogra letters) as against the older version viz., Parane DogreAkkhar (old Dogra letters). Standardization made the script fit for the purpose of litho and typo printing which was extensively done afterwards for preparing books for official use and school studies. Dogri classes were books started at Raghunath

BASANTAR-2022-23

Mandir Pathshala. In this regard authenticity has been provided in the records of Frederic Drew who himself had witnessed the use of Dogri language for official purpose.

Testifying to the extensive official use of Dogri, Mr. Drew writes, “The New Dogri is used for petitions that are read before the Maharaja for this purpose, it has replaced Persian in which petitions were written when I first came to Jammu; but it has generally displaced either Persian or the old Dogri. The old Dogri character is made use of only for writing the Dogri language, it is allowed in certain documents, as in reports from officers of the army, who are of a class by whom Persian is hardly acquired; also many accounts are kept in duplicate in Persian and Dogri; the accountants of the one class are considered a check on the other, a continuous side by side system of audit being thus carried out.”

Dogri script became so popular under his regime that it was used in all official publications of the state done from Patwari rules, to civil, penal and military codes in force in the state. Many a times publications were made bilingual i.e, in Dogri and Persian. Dogra script was also used in stamp papers, currency, postal stamps and postal obliterations. Not only this, a number of Dogri books were printed for use in schools and public libraries. A new vision was drawn by Baldev Prasad Sharma, the first Dogra to head the Information Service of the State as Principal Information Officer and also the first Dogra to be elevated to the rank of a Station Director of All India Radio, his last posting being Station Director, Radio Kashmir, Jammu from where he retired on January 1, 1967, in context of elevation of Dogri language under the rule of Maharaja Ranbir Singh. He was the first scholar to challenge the statement the well known linguist Dr. Grierson that neither the Dogri type nor any printed book in Dogri was in existence at the time when he had come to Jammu. Sharma proved that about twenty Dogri books, some of them in Dogri type were actually printed years before Dr. Grierson came to Jammu. These books, Sharma held, established beyond doubt that during the reign of Maharaja Ranbir Singh the Dogri script had been modified and improved. He also located samples of the Dogri type cast during Ranbir Singh’s reign, in Sri Pratap Singh Museum at Srinagar. Sharma also unearthed the Dogri translation “Lilawati” a rare Sanskrit book by famous Indian astronomer and mathematician, Bhaskaracharya. This Dogri book was printed at the “Vidya Vilas Press” Jammu in 1873 CE. Credit goes to Sharma whose discovery established that its translator, Jyotshi Visheshwar, the then Principal of Raghunath ji pathshala, was first Dogri writer of Jammu at a time when books were printed by lithographic process at the “Vidya Vilas Press” and by typographical process at Sri Raghunath Ji Press Jammu in 1884. Another voluminous work “Vyavhar Gita” (an analogy to Bhagavad Gita) was also composed by him. Kaviraj Neelkanth Sharma wrote two Ayurvedic books “Ranbir Chikitsa Sudha Saar” and “Ranbir Prakash” in Dogri script. Sanskrit works like “Amar Kosh” and Persian book “Kareema” were also translated into Dogri. A Dogri school primer “Vidyarthion ki Pratham Partak” was also published. Books on topics like military were also written in Dogri. A book each on Musketeer Regulation and Tent pegging were published in Dogri. Army law and Civil & Criminal laws were published by the names of “Sri Ranbir Sainik Dand Vidhi” and “Sri Ranbir Dand Vidhi” respectively. Maharaja Ranbir Singh followed the footsteps of Avantivarman and Sultan Zain-ul-Abidin, who were former rulers of Kashmir and were of benevolent nature. He employed pandits and maulvis to translate and transliterate religious texts. Sir Aurel Stein catalogued 5,000 such works.

BASANTAR-2022-23

Besides religious books, books on medical sciences and mathematics were also translated into Urdu, Dogri and Hindi, as discussed earlier. Maharaja established a Translation Bureau called “Daarul Tarjumah” under the patronage of a learned Hakim of Turkish Afghan ancestry, Agha (Hakim) Muhammad Baqir who was also the Chief physician to the Maharaja. It was under this bureau that Maharaja Ranbir Singh got “Tibb-e-Unaani” translated from Arabic and Latin into Persian and Dogri.

Ranbir Singh was a scholar of Sanskrit and Persian language. He was also fond of speaking Pashto. He conversed with his Afghan bodyguards in Pashto. He established a Sanskrit pathshala in the complex of the Raghunath Temple. Grammar, geometry, philosophy, poetry, algebra, and Vedas were taught in it. Although Ranbir Singh received semi-formal education, he was interested in spreading education amongst the masses. He donated Rs 100,000 (equivalent to 44 million or US \$ 610,000 in 2019) to University of the Punjab at the time of its establishment in 1882. In return he was made the first fellow of the university. He frequently met scholars from diverse fields and discussed subjects with them. He was noted as a great scholar of classical Persian and was also learned in Swedish and English.

But unfortunately after his death, the patronage which Dogri has enjoyed got lost and British pressurized the government to adopt Urdu as official language. Even after this move, Dogri and Hindi were regularly featured in official stamps of Jammu & Kashmir. Dogri got final blow after the end of Dogra rule and Urdu imposition by successive governments.

Now in present times it is our duty to revive, reclaim and cherish our heritage. Government must take necessary steps for the promotion of Dogri language and Dogri script in Jammu region. Although various measures have been initiated either by the govt. Agencies or by individual themselves in order to rejuvenate the lost glory of this language. Recently Dogri Script finds place on signposts at Jammu railway station after fifteen years of its inclusion in Eighth Schedule of the Indian Constitution. These steps somehow triggered enthusiasm among particularly the youngsters who were in large numbers sharing it on the social media and we hope a bright future of this language in years to come. Adequate steps should be taken to teach this language at the school and college level.

References

J.C. Agarwal and S.P. Agarwal, Modern History of Jammu and Kashmir, Concept Publishing Corporation, Delhi, 1995.

Ganeshdas Badhera, Rajdarshani, Translation by SDS Charak, Jay Kay Book House, Jammu, 1991.

PNK Bamzai, Culture Political History of Kashmir, Gulshan Books, Srinagar, 1994.

CE Bates, A Gazetteer of Kashmir, Light and Life Publisher, Jammu, 1980.

Bingley, Cunningham and Charak, An Introduction to the History and Culture of Dogras, Ajay Prakashan, Pathankot, 1979.

SDS Charak, A Short History of Jammu Raj, Ajay Prakashan, Jammu, 1985.

SDS Charak, Life and Times of Maharaja Ranbir Singh (1830-1885 CE), Jay Kay Publishing House, Jammu, 1985.

Dr. Purvaiya Hans
Assistant Professor
Department of History

BASANTAR-2022-23

Empowering Women Through Financial Literacy: Breaking Barriers and Building Stronger Futures

Introduction

Financial literacy is a crucial life skill that enables individuals to make informed decisions about money management, investment, and financial planning. In recent years, there has been a growing emphasis on promoting financial literacy among women. Historically, women have faced unique challenges in accessing financial education and participating fully in economic activities as compared to men. However, as societies recognize the transformative potential of women's financial empowerment, efforts to bridge the gender gap in financial literacy are gaining momentum.

Why women are not financially literate as compared to men?

Studies consistently reveal that women, on average, have lower levels of financial literacy compared to men (Sah, 2017; Sabri, Reza, & Wijekoon, 2020; Owusu, 2021). Several demographic and psychological factors contribute to this gender disparity: for instance, socio-cultural norms in which traditional gender roles often limit women's involvement in financial decision-making, relegating these responsibilities to male family members. Wide income or wage gap between men and women affects women's financial autonomy and opportunities to invest or save. Similarly, unequal Access to Education for girls and women has hindered their ability to gain financial knowledge. The underrepresentation of women in the financial industry has led to fewer role models and mentors, making it harder for women to see themselves thriving in the financial domain. In addition to this, Women also face time constraints due to balancing work, household responsibilities, and caregiving duties, leaving them with less time to focus on financial education.

Importance of Women's Financial Literacy

Empowering women with financial knowledge has far-reaching benefits for individuals, families, and communities. Financially literate women are more likely to make informed financial decisions, contributing to their economic independence and overall well-being. Understanding concepts such as budgeting, saving, and investing helps women build a secure financial future for themselves and their families. Also, by equipping women with financial literacy, we can work towards narrowing the gender wealth gap and promoting more equitable financial outcomes. Women equipped with financial literacy are better equipped to manage their finances, which leads to increased success and growth. Financially literate women can break the cycle of poverty, as they are more likely to invest in education, health, and better living conditions for themselves and their children.

How to make women more financially literate?

BASANTAR-2022-23

Promoting women's financial literacy is essential for empowering them to make informed financial decisions, plan for their future, and achieve their financial goals. Here are some methods to enhance women's financial literacy:

Financial Education Workshops and Seminars: Organize workshops and seminars focused on various financial topics, such as budgeting, saving, investing, retirement planning, and debt management. These sessions can provide practical knowledge and interactive learning experiences.

Online Resources and Courses: Create online platforms with educational content tailored to women's financial needs. Offer courses, articles, videos, and interactive tools that cover a wide range of financial topics and concepts.

Financial Literacy Apps: Develop user-friendly mobile apps that help women track their spending, set budgeting goals, monitor investments, and access financial tips and resources.

Collaboration with Financial Institutions: Partner with banks, credit unions, and other financial institutions to offer special workshops, resources, or accounts designed to address women's financial needs.

Mentorship Programs: Establish mentorship programs where experienced women in the financial industry can guide and advise younger women on various financial matters.

Peer Learning Groups: Create safe spaces where women can come together to discuss financial challenges, share success stories, and exchange practical advice.

Gender-Specific Financial Literature: Develop books, guides, and articles that specifically address women's financial concerns, considering their unique life stages, career paths, and challenges.

Personal Finance Simulations: Use interactive simulations and games to help women understand financial concepts, practice decision-making, and develop financial management skills.

School and College Initiatives: Integrate financial literacy into school curricula, starting from a young age, to instil good financial habits early on.

Counselling Services: Provide access to financial counsellors or advisors who can offer personalized guidance and support tailored to women's financial situations.

Investment Workshops: Host workshops specifically focused on demystifying investment concepts and encouraging women to start investing for their financial future.

Cultural and Social Sensitivity: Recognize the diverse cultural, social, and economic contexts that women come from and adapt financial education programs to be inclusive and relevant to various backgrounds.

Conclusion

Empowering women through financial literacy is not only a matter of gender equality but also an essential step towards sustainable economic development. By addressing the gender financial literacy gap, we can enable women to overcome financial challenges, secure their futures, and actively participate in shaping a more inclusive and prosperous society for all. As we continue to champion women's financial empowerment, we create a world where women can thrive and contribute to building a stronger and more resilient global economy.

BASANTAR-2022-23

NSS- National Service Scheme

In 1947, India attained independence and Indian subcontinent received it as a token of gratitude. The new gained sovereignty laid the foundation of golden epoch in country. Along with the establishment of industries and factories myriad reforms had been instilled into educational policies to enthuse young students. As per etched reforms, in 1950 the first Education Commission framed in which a recommendation was made to introduce National Service Scheme for students. Actually three domains like NCC, NSS and NSO were initiated to engage the youths of the country in the welfare of the nation. First theses schemes were adopted at university level but In 1967, a conference was conducted and deliberated upon to promote it immensely at college level. In this conference one fact they have clarified that NCC for those students who desire to join Army or defense services. NSS would be on voluntary basis and for those who want to work for the society and learn to become responsible citizen of the country. NSO National Sports Organization was also launched for the development of sports and athletics. Despite all speculations NSS was implemented in 1969 during Gandhi centenary year at central level. As it was introduced it was seen it attracted youth remarkably. In 1969 40,000 students enrolled in it. Seen its growing popularity it extended upto state universities and colleges. Slowly and slowly NSS proved an instrumental for students who really wanted to do something for their communities along with their academic Excellencies. NSS showed its presence when volunteers worked to mitigate the plight of famine ridden people in 1973. Through the special camping on current issues it created awareness among general public. After 1980's a huge surge of registration had been seen. After 1990's this field has convinced many young man to join it. The NSS has its Motto which excerpted out of our rich culture and hospitality 'Not me but You'. The slogan upholds the importance of selfless service for other fellow beings. It emphasized that welfare of the individual leads to the welfare of the community. Nss symbol is on the Rath wheel of the Konark Sun temple of Orissa. This wheel represents the cycle of creation and preservation and it stands for change and acceptance of change which brings transform socially and economically in society. The NSS Badge shows 24 hours service for society without any break. The NSS Badge has red and blue colours. Blue colour signifies energy and spirit whereas Red colour exhibits volunteer's enthusiasm for contributing in the community tasks.

Objectives:

NSS educates students through community works. These projects make him a responsible citizen. The service scheme acquaints a student with social realities and how can he cope with them timely. It prepares a volunteer to use his scholarship for the growth and promotion of the welfare work. To understand the issue and find the solution which bring a positive change. It is a responsibility of a student to work for completion all the obligations for procuring certificates. NSS has four elements the students, the teachers, the community and the programme. Under programming, regular activities and social camping come. It is true that NSS can take up any activity or project as per local needs and demands. Along with institutional works like improvement of campus, maintain of library and play ground the volunteers have to do irrigation, health hygiene, construction of road, illiteracy works for society as well. This scheme provides a student an opportunity to play their role in planning, executing in any projects which enhance social and economical development of underprivileged.

BASANTAR-2022-23

When they work among communities they would develop sense of social conscious. This consciousness boosts their confidence and turn them mature. The maturity they have been attained while doing tasks in community can use in promoting national integration in society. NSS volunteer can participate in national integration camp, youth clubs, and awareness camps. Adventures and Nehru Yuva programmes including youth festivals.

The Central and the State Government form a functional set-up for the enlargement of NSS unit at college and university level. This scheme has its own organization that runs the entire system. First it is formed on national level which comprises of Ministry of Human Resources Development, Department of Youth Affairs and sports, Ministry of state youth Affairs and sports, Secretary, youth Affairs and sports, Joint Secretary-Youth Affairs and Programme Advisors. This entire committee allot work to state. At state level university Advisory Committee- programme coordinator and at college level college Advisory committee- Principal and programme officer NSS. The entire amalgam is executed by joint secretary and at college level this committee constitute Principal, NSS Programme officer, some staff members with NSS background student leaders, one representative of adopted village, Slum area and from welfare agencies. Each group has to prepare NSS Programme for the year.

NSS Programme Officer

He occupies prime position who leads the whole system in coordination with other agencies. Through the programme he is to take the students to the community and to bring the community to the students. It is he who motivates the students to take part in any activity. He has a leadership role in NSS unit. He is an organizer, educator, coordinator, superior and public relation officer. It is his duty to recruit students in NSS unit. He is to explain various schemes to students. It is the mandatory work of NSS .P.O to run day to day administration of the various events, to maintain records of students and prepare annual calendar of the student works. He is a public relation officer who is basically responsible for maintaining cordial relationship between communities and college. NSS programme officer has to organize programme on environment related issues, health and family welfare, awareness for improvement of the status of women. He would prepare NSS Volunteers for performing a special role in any emergencies like after earthquake hit, during flood and fire emergency. Under his guardianship volunteers assist in distribution of medicine, ration clothes and relief in affected area. Besides it NSS unit has to adopt village or slum area to do the community works. Before doing any work it is compulsory for NSS.P.O to survey the village and direct volunteers to attend the community works. NSS adopts any village to transform it economically and socially by conducting myriad activities like sanitation, hygienic, awareness events for women empowerment and special focus on women health. Special camping are organized to awake the youths for their tasks in society. The programmes like land reform, Afforestation, Family and child care, environmental issues and Adult education. Presently 7.4 crore students have been enlisted in NSS programme. A poet praises a volunteer with these words:

It's not money. It's not the fame.
It's not for any personal gain.
It's just for love of fellowman
Of helping other's far and near
That makes you be a Volunteer.

Dr. Geeta Lakhotra
Assistant Professor in English and NSS Programme officer

BASANTAR-2022-23

Kaleidoview

BASANTAR-2022-23

BASANTAR-2022-23

**“Excellence is never an accident.
It is always the result of high intention,
sincere effort, and intelligent execution;
it represents the wise choice
of many alternatives –
choice, not chance,
determines your destiny.”
– Aristotle**

فہرست

02	شناخت
03	۱۔ اُردو غزل کی مقبولیت کے اسباب ڈاکٹر جاوید احمد مغل
07	۲۔ میر تقی میر کی حالاتِ زندگی ممتاز بی بی
09	۳۔ میر تقی میر کی غزل گوئی سپہنا دیوی
13	۴۔ غالب کی حالاتِ زندگی محمد عرفان
16	۵۔ غالب کی شعری عظمت محمد کیف
21	۶۔ ولی کی زندگی کے حالات محمد اصغر

شناخت

رسالہ ”بسانتر“ کے سلسلے کی یہ کڑی آپ کی خدمت میں پیش کرتے ہوئے، ہم کسی بھی طرح کی خوش فہمی میں مبتلا نہیں ہیں۔ کیونکہ ہم خوب جانتا ہوں کہ یہ نڈو کوئی تحقیقی و تنقیدی کارنامہ ہے اور نہ ہی تخلیقی و تصنیفی کمال و کارکردگی! بلکہ محض طلب و طالبات کی ذہنی اور تصنیفی صلاحیتوں کو ابھارنے کا ایک ادنیٰ سا ذریعہ ہے۔

”بسانتر“ کے اس ایڈیشن میں طلب کے وہی مضامین شامل کیے گئے ہیں، جو اُن کے نصاب کے عین مطابق تھے۔ ہمیں اُمید ہے کہ مذکورہ مضامین دیگر طلب و طالبات کے لئے بھی مفید و کارآمد ثابت ہوں گے اور آئندہ اُن میں لکھنے کا شوق و شعور پیدا ہوگا۔

ڈاکٹر جاوید احمد مغل
اسٹنٹ پروفیسر اردو
گورنمنٹ ڈگری کالج، سرائیہ

9419592453

غزل کی مقبولیت کے اسباب

ڈاکٹر جاوید احمد مغل

اسٹنٹ پروفیسر اردو،

مگورنمنٹ ڈگری کالج سوات

ناقدین کی سخت تنقید اور مخالفت کے باوجود بھی غزل اردو کی سب سے مشہور اور مقبول صنفِ سخن ہے۔ غزل کی اس مقبولیت اور شہرت کے کئی اسباب و وجوہات ہیں، جن کی تفصیل درج ذیل ہے:

۱۔ عشقیہ شاعری: غزل کی مقبولیت کی سب سے بڑی وجہ یہ ہے کہ اس کا بنیادی موضوع شروع سے ہی ”عشق“ رہا ہے۔ عشق ایک ایسا جذبہ ہے جس سے کوئی بھی انسانی دل خالی نہیں ہوتا۔ وہ چاہے عشق حقیقی ہو یا پھر عشق مجازی، ہر انسانی دل سے عشق کا تیر پار ہوا ہوتا ہے۔ اس لئے غزل ہر انسان کو اپنے دل کی آواز محسوس ہوتی ہے اور وہ اسے پسند کرتا ہے۔

۲۔ موسیقی اور ترنم: غزل کی مقبولیت کی دوسری اہم وجہ یہ ہے کہ اس میں موسیقی و ترنم ہوتا ہے۔ جس کی وجہ سے فلموں اور مشاعروں میں غزل گائی اور سنی جاتی ہے۔ گائیکی اور موسیقی کی وجہ سے ہر انسان اسے پسند کرتا ہے۔ غلام علی، مہدی حسن اور جگ جیت سنگھ جیسے اہم فنکار غزل اور موسیقی کی عمدہ مثالیں ہیں۔ ان کی گائیکی اور

غزل کی موسیقی نے اس صنف کو مقبول کرنے میں نمایاں رول ادا کیا ہے۔
سب مشاعرے کی روایت یہ غزل کو مشہور اور مقبول بنانے میں مشاعرے کا
بہت بڑا رول رہا ہے۔ مشاعرے میں غزل بننے اور سننے کا رواج زمانہ قدیم سے
دور جا ضربک چادری و ساری ہے۔ یہ مشاعرے دنیا کے ہر گوشے میں منعقد ہوتے
رہے اور آج بھی ہو رہے ہیں۔ ہر مشاعروں میں شعرا اپنا کلام سنا کر سامعین سے دلو
و تحسین حاصل کرتے ہیں اور شعراء کی یہی داد غزل کو مقبول بنانے اور اسے دور و در تک
پہنچانے و پھیلانے کی اہم وجہ ہے۔

سب جگہ جتنی اہم خصوصیات یہ غزل کا شاعر وہی بیان کرتا ہے، جو وہ اپنے
سناج اور ماحول میں دیکھتا، سوچتا اور محسوس کرتا ہے۔ چاہے بے روزگاری کا مسئلہ ہو
یا پھر عشقہ معاملات ہوں۔ لہذا سناج و معاشرے کے ہر فرد و بشر کو آج کی غزل میں
اپنی داستان سنائی دیتی ہے۔ اپنے دکھوں کی کہانی محسوس ہوتی ہے۔ اس طرح غزل
آپ جتنی سے جگہ جتنی بن جاتی ہے اور پوری دنیا میں مشہور اور مقبول ہو رہی ہے۔
۵۔ موضوعات کا تنوع۔ موضوعات کی رنگارنگی نے بھی غزل کی شہرت بخشی
ہے۔ غزل کا ہر شعر جدا گانہ ہوتا ہے، ہر شعر اپنا الگ موضوع رکھتا ہے اور ہر شعر وہ
معنوں میں اپنی بات کہہ کر دیتا ہے۔ وہ چار منٹ کے مختصر سے وقت میں ہر انسان
ایک ہی شعر یا غزل پڑھ یا سن کر بیک وقت عاشقی، جنسی، نفسیاتی، سیاسی، سماجی،
اخلاقی، تجارتی، اقتصادی، مسائل اور عصری حالات و واقعات سے جانکاری بھی حاصل
کر سکتا ہے اور لطف اندوز بھی ہو سکتا ہے۔ غزل ہر دور میں وقت کی نزاکت کے ساتھ
اپنے موضوعات اور مزاج بدلتی رہی ہے اور ہر دور کے مسائل کو اپنے دامن میں سمیٹتی
رہی ہے۔ اس لئے ہر زمانے میں یہ صنف لوگوں کے دلوں کی دھڑکن بن کر مقبولیت

کے درجہ جات طے کرتی رہی ہے۔

۶۔ غزل اور قصور۔ غزل کی مقبولیت کا ایک اہم راز تخیل اور تصور ہے۔ کبھی کبھی انسان کی حقیقی زندگی میں کھلی آنکھوں سے جو خواب پورے نہیں ہوتے غزل کی تصوراتی اور خیالی باتیں سن کر وہ بند آنکھوں سے اپنے خواب پورے کر لیتا ہے اور وہ خواب حقیقی دنیا سے کئی زیادہ حسین ہوتے ہیں، جن سے انسان کو خوشی و مسرت محسوس کرتا ہے۔ تخیل کے سہارے ہی غزل کا خفا مہبوب کے ایک ایک انگ کو سمجھنے سے خوش کرتا ہے۔ ایک پھول میں اُسے کبھی اپنا محبوب نظر آتا ہے، کبھی خدا کا حسن دیکھائی دیتا ہے اور کبھی پھول جیسا ننھا بچہ۔ یہی غزل کی خوبصورتی، دلکشی اور شہرت و مقبولیت کا اہم سبب ہے۔

دیگر اسباب

۱۔ غزل کے اشعار آسانی سے یاد ہو جاتے ہیں اور مختلف محفلوں اور مجلسوں میں لوگوں کو متاثر کرنے کے لئے پڑھے جاتے ہیں۔

۲۔ غزل ایک داخلی صنف ہے۔ ہر شاعر کے دل کی آواز ہوتی ہے اور لوگوں کے دل میں اُتر جاتی ہے۔

۳۔ غزل میں الفاظ نہایت نرم، نازک، ملائم اور سادہ ہوتے ہیں، اس نازک کلامی اور نازک خیالی کو ہر شخص پسند کرتا ہے۔

۴۔ غزل کے بعض اشعار میں تہ دار ہوتی ہے، لوگ انہیں جتنی بار پڑھتے یا سنتے ہیں، ہر بار ان اشعار یا غزلیات کی شہ سے نئی نئی بات سامنے آتی ہیں اور لوگوں میں مقبول ہوتی ہیں۔ ”دیوان غالب“ کا پہلا شعر اس کی عمدہ مثال ہے۔

۵۔ شاعرانہ ہاشک اور استہوی و شاگردی کے سلسلے نے بھی غزل کو عروج

اور شہرت اچھی ہے۔

بھولی طور پر کہا جاسکتا ہے کہ سخت سے سخت تنقید اور لٹک اعتراضات ہونے کے باوجود بھی نزل اپنے روزِ اوّل سے لے کر آج تک مسلسل لوگوں کے دلوں پر راج کر رہی ہے۔ مای کے رشید احمد صدیقی "نزل کو اردو شاعری کی اہم" قرار دیا ہے۔

میر تقی میر کی زندگی کے حالات و واقعات

ممتاز بلی

بے باغ سسر و بزم

نام و پیدائش: میر کا اصل نام میر محمد تقی اور میر تقی علی تھا۔ ان کی پیدائش 1723ء میں اکبر آباد (آگرہ) میں ہوئی۔

خاندانی بزرگ: میر کے بزرگ جہاز سے سرحد کن میں آئے، وہاں سے احمد آباد نکرات گئے۔ مگر میر کے دادا روزی روٹی کی تلاش میں اکبر آباد پہنچے اور وہیں آباد ہو گئے۔ ان کے دو بیٹے تھے۔ بڑا بیٹا داغ مرض سے جوانی میں ہی انتقال کر گیا۔ ان کے چھوٹے بیٹے میر عبد اللہ تقی وہی میر کے والد تھے۔ میر کی عمر ابھی گیارہ برس ہی تھی کہ ان کے والد انتقال کر گئے۔

تعلیم و تربیت: میر کے والد ایک مولوی اور رویش صفت انسان تھے۔ انہی مولویانہ ماحول میں میر کی پرورش ہوئی۔ اپنی خود نوشت ”ذکر میر“ میں میر خود لکھتے ہیں کہ ان کے والد ان سے کہا کرتے تھے ”اے بیٹے عشق اختیار کر، کیونکہ عشق کے بغیر زندگی و بال (مصلحت) ہے۔“ میر جب تک آگرہ رہے ان کی تعلیم و تربیت میرزاخان اللہ نے کی، جو میر کے والد کے دوست تھے۔

میر کے بھائی: میر کے دو بھائی تھے۔ بڑے اور سوہیلے کا نام حافظ محمد حسن تھا جبکہ چھوٹے اور چھوٹے کا نام محمد رضی تھا۔ والد کی وفات کے بعد حافظ محمد حسن نے تمام جائیداد پر قبضہ کر لیا اور میر اپنے چھوٹے بھائی محمد رضی کو وہیں چھوڑ کر روزی روٹی کی تلاش میں دہلی آ گئے۔

حالات معاش میں سفر و ہلی: دہلی میں میر مگر معاش کی تلاش میں سب سے پہلے نواب مسیح الدولہ کے دربار میں پہنچے۔ نواب نے ان کا ایک روپہ روز کا وظیفہ مقرر کر دیا۔ 1739ء میں دہلی پر جب نادر شاہ نے حملہ کیا تو اس تیلے میں نواب

مصحف الدولہ مارے گئے اور میر کو ملنے والا خطیغہ بند ہو گیا اور وہ واپس اکبر آباد آ گئے۔
خان آرزو کا سلوک اسے کچھ دیر اکبر آباد رہنے کے بعد میر بھگروہلی اپنے
ہوٹیلے ماموں خان آرزو کے گھر پہنچے، جو میر کے ہوٹیلے بھائی کے سگے ماموں تھے۔
ہوٹیلے بھائی نے اپنے سگے ماموں کو خط لکھا کہ میر فقیر روزگار ہے۔ اس لئے اس کی
ترہیت نہ کی جائے۔ اس خط کی بنیاد پر خان آرزو نے میر کو اپنے گھر سے نکال دیا اور وہ
پاگل و آوارہ ہو کر جنوں کی حالت میں در بدر پھرنے لگے۔ ماموں خان آرزو کے
سلوک کے بارے میں میر خود لکھتے ہیں:

”اپنے بھانجے کی عداوت دیکھ کر میر اٹھ اچا ہنے لگے۔
لاکھ ضرورت ہو کر ان سے ایک روپے بھی نہ مانگتا تھا، مگر
وہ دشمنی سے باز نہ آتے تھے۔ میں کس طرح کہوں کہ
کیا رنج اٹھائے۔ میر اٹھکا ہوا دل اور بھی زخمی ہو گیا اور
میں پاگل ہو گیا۔“

در بدر کی ٹھوکریں کھانے کے بعد حکیم نذر الدین کے علاج سے میر کے پاگل پن اور
جنوں کا آفاق ہوا۔

سپر لکھنؤ اور فکر معاش کی محاش میں میر آگرہ سے کئی بار دہلی آئے۔ مختلف
نوابوں اور بادشاہوں کی ملازمت اختیار کی لیکن انہیں کبھی بھی دہلی میں نہیں آئی
مانہوں نے کئی بار دہلی کو اجڑتے دیکھا۔ آخر کار دہلی کی جاہی میں جب میر کا گھر بھی
لٹ گیا تو نواب آصف الدولہ نے اخراجات بھیج کر ان کو دہلی سے لکھنؤ اپنے پاس بلا
لیا۔ نواب نے اپنا ملازم بنا کر دوسروں پر مہوار و تکلیف مقرر کروایا۔

وفات اور لکھنؤ میں نواب آصف الدولہ کی قربت کی وجہ سے میر کی زندگی ابھی
گزری۔ آخر کار لکھنؤ میں ہی ستمبر 1810ء کو ہرول چھہ میر تقریباً 90 سال کی عمر میں
استیصال کر گئے۔

میر تقی میر کی غزل کوئی

پہلا دیوی

بے باکے سسوزی

جس طرح غزل کو اردو شاعری کی آبرو کہا جاتا ہے، اسی طرح اگر میر تقی میر کو اردو غزل کی آبرو کہا جائے تو یہ کہنا غلط نہ ہوگا۔ یہ وہ میر ہیں جن کو کبھی ”شہنشاہ غزل“ کہا گیا تو کبھی ”خدا بخش“۔ انھیں کبھی ”سراج شعراء اردو“ کے خطاب سے نوازا گیا تو کبھی ”شاعر بے دماغ“ سے موسوم کیا گیا۔ اردو غزل کے اس بے باک بادشاہ کو یہ خطاب و القاب کسی نواب یا بادشاہ کے دے ہوئے نہیں ہیں بلکہ شاعرانہ جلال کا یہ اعجاز میر نے خود اپنی ہستی کو دکھانا حاصل کیا ہے۔

میر کو زندگی نے کچھ یوں ستایا کہ وہ کبھی نوابوں کے غلوں کی زینت بنے اور کبھی راجاؤں اور بادشاہوں کی حوٹلیوں کی رونق۔ زندگی میں کئی سو قے ایسے بھی آئے کہ ایک ایک کر کے کانٹوں اور بیگانوں کی کے دروازے پر دستک دے دی۔ مگر یہ وہ زمانہ تھا جب کوئی کسی کے کام نہ سکتا تھا، میر کو ہر طرف سے مایوسی ملی۔ یہ اسی کا نتیجہ ہے کہ جو درد و غم میر کی زندگی میں موجود تھا، اسی غم کو اپنے اشعار کی زینت بنا کر لوگوں کو تک جیتی سے آپ جیتی محسوس کرنے پر مجبور کر دیا۔ غالب و ذوق سے لے کر سالی اور فانی تک ہر بڑے سے بڑے شاعر نے میر کی شاعری کا لوہا مانا ہے۔ غالب جیسا عظیم و خوددار شاعر بھی یہ کہنے پر مجبور ہو گیا:

دستِ بے کے ایک قصہیں استاد تھیں ہو غالب

کہتے ہیں اگلے زمانے میں کوئی میر بھی تھا

اسی طرح ”ملک اشعراء“ ذوق نے بھی میر کی عظمت کا اعتراف یوں کیا ہے:

میر کا ہوا پر نہ ہوا ، میر کا اعزاز نصیب
ذوقی یاروں نے بہت زور غزل میں مارا
اس طرح میر کا شمار اردو کے استاد شعراء میں ہوتا ہے، اُن کی شاعری کی اہم خصوصیات درج
ذیل ہیں۔

میر کا تصور عشق: اُن کی شاعری عشق کی چوٹ کھوئے ہوئے ولی
حجرات کا نام ہے۔ میر کے نزدیک عشق ایک ایسی آگ کی مانند ہے جو اُن کی ہڈیوں
کو جلا کر راکھ کر دیتی ہے۔

آگ تھے ابدائے عشق میں ہم
اب جو کہ ہیں خاک اٹھا ہے یہ
میر کے عشق نے اردو شاعری کو دردناک شہر اور سوز و گداز سے مالا مال کر دیا۔
میر کی عشقیہ شاعری میں اُن کی محرومیوں اور دکائیوں کا عکس صاف دکھائی دیتا ہے۔
میر اپنی محرومیوں اور دکائیوں کو تقاضے عشق قرار دیتے ہیں۔ میر کا عشق نے ایسا قہر
توڑا کہ آفتاب غم سے چھوٹنے والی کرنوں کا الہ ربیع اُن کی شاعری میں بکھرنے لگا
اور اُن کی حسرتوں و آرزوؤں کا خون اُن کی غزلوں میں رواں ہو گیا۔

آنکھوں میں کب نہیں آتا
لو آتا ہے، جب نہیں آتا
میر کا غم: میر کی محرومی و دکائی اُن کی غم زندگی کی بنیادی حقیقت ہے
لیکن میر نے اپنے غم کو آفاقی غم بنا کر پیش کیا ہے جس سے کلام میر کا دائرہ اثر بہت
وسیع ہو جاتا ہے۔ میر کے غم کی دوسری خوبی یہ ہے کہ وہ طائرہ حوصلہ یزد جاتا رہتا ہے اور
حالات سے مقابلہ کرنے کی طاقت عطا کرتا ہے۔ میر کا کام ہوتے ہیں لیکن کبھی
ہمت نہیں ہارتے۔ زندگی بسر کرنے کا حوصلہ اور غموں میں مسکرائے کا جوہر و قارا اعدا
میر کے یہاں ملتا ہے اس کی کوئی دوسری مثال ملنا مشکل ہے۔

میرے سلیقے سے بھی میری محبت میں
 تمام عمر کا کام لیا
 میرا انتہائی غم کے باوجود گھبراتے تھیں بلکہ وہ بڑی سنجیدگی اور خوداری کے ساتھ غموں
 سے لڑنے کا حوصلہ دیتے ہیں۔ اس سلسلے میں سید عہد اللہ لکھتے ہیں،
 "میر اپنے شعروں میں غم کا اظہار تو جابجا کرتے ہیں مگر اس
 لئے کہ ہم اس کے سلب نہ جائیں۔ وہ ہر بار ہمیں سہارا
 دیتے ہیں۔ غم کے پیلو بہ پیلو وہ کسی نہ کسی خوشی کا ذکر بھی کر
 دیتے جاتے ہیں۔ جس سے غم کی شدت کم ہو جاتی ہے۔"
 اخلاقی درس: میر بھی کھوار اخلاقاں اور نکمہ نہ مستان کو اپنے رنگ میں
 اس سادگی اور صفائی سے ادا کرتے ہیں کہ جس پر ہزاروں بلند پروازیوں اور نازک
 خیالیاں قربان کرنے کو تیار رہتا ہے،
 شہاں کہ کھل ہوا ہر تھی خاک پا جن کی
 انہیں کی آنکھوں میں پھرے سلا نیاں دیکھیں
 عشق حقیقی :- کلام میر میں عشق حقیقی کے جلوے بھی نظر آتے ہیں۔ میر
 کے یہاں بے ثباتی، انسان کی عظمت اور بے خودی جیسے موضوعات کا ذکر کثرت سے
 ملتا ہے۔ میر فلسفہ وحدت الوجود کے قائل ہیں اور انہیں دنیا میں ہر طرف خدا کے ہی
 جلوے نظر آتے ہیں،

عشق ہی عشق ہے جدھر دیکھو
 سارے عالم میں پھر رہا ہے عشق
 تہذیبی و معاشرتی رنگ: میر کا زمانہ غم کا زمانہ تھا۔ اگر وہ غم کے شاعر نہ
 ہوتے تو وہ اپنے زمانے کے ساتھ دغا کرتے اور شاید ہمارے لئے بھی اتنے بڑے
 شاعر نہ ہوتے۔ دراصل میر کو دل اور دلی دونوں کے اچلنے کا غم تھا اور اس المیہ
 ناک صورت حال نے میر کی شاعری کو وہ رنگ و آہنگ دیا جسے آٹھارویں صدی کی

”روح“ کہا جاسکتا ہے۔ وہ اپنی شاعری میں اپنے زمانے کی روح کو یوں سیٹھتے ہیں
دل کی دیرانی کا کیا تذکرہ ہے
نگر سو مرتبہ لوتا گیا

زبان و اسلوب: میر تقی میر کے یاد و فکر میں انہوں نے روزِ مرہ کی زبان
بھادروں اور ضرب المثل کو اس سادگی، صفائی اور روانی کے ساتھ غزل کا حصہ بنایا کہ ان
کی شاعری میں فارسی، راجاؤ اور رنگ و آہنگ پوری طرح نمایاں ہو گیا۔ ان کے یہاں
موسیقی و ترنم، رمز و کنایہ اور تشبیہات و استعارات کی ایک خاص رنگارنگی پیدا ہو گئی ہے۔

ہاڑی اس کے لب کی کہا کہنے
پگھڑی اک گلاب کی سی ہے

اعجازِ میر کے حوالے سے پروفیسر نور الحسن نقوی نے لکھا ہے:

”میر شعر نہیں کہتے باتیں کرتے ہیں۔ وہ باتیں، جو سننے
والے کو ایسی لگیں جیسے پہلے سے اس کے دل میں
موجود ہیں۔ اعجاز ایسا جیسے بے تکلف دوست اپنے
دوست سے راز و نیاز میں کھو ہو۔ لہجہ سرگوشی کا، زبان

غامِ بول چال کی۔“

مختصراً، میر کے یہاں عشقِ بنیادی رویہ ہے۔ جس کے پھڑکنے میں حیات و
کائنات کے تمام مسائل پنہاں ہیں۔ حسرت و یاس، محرومی و تنہائی، دردِ عالم اور بد بھیبی کے
سیاہ بادل ہمیشہ میر کی زندگی پر چھائے رہے۔ یہی وجہ ہے کہ میر کے بعض اشعار ”شہر“

کہلانے اور ان کی شاعری دل اور دلی کا ”سرشتہ“ بن گئی۔ بقول مولوی عبدالحق،

”میر کے شعر چپکے چپکے خود بخود دل میں اتر کر چلے

جاتے ہیں، جس کی مثال اس شعر کی ہی ہے، جس کی

دھڑکنا ہر بار یک اور تیز ہے۔“

غالب کی زندگی کے حالات

محمد رفیق

بے باک سسر جیتم

نام و پیدايش در غالب کا اصل نام مرزا اسد اللہ خان اور غالب قلمی تھا۔ پہلے اسد اور پھر غالب قلمی اختیار کیا۔ غالب کا عرف مرزا نوشہ تھا۔ نجم الدولہ بہادر الملک، بہادر نظام جنگ ان کے خطاب تھے۔ غالب کی پیدائش 27 دسمبر 1797ء میں آگرہ میں ہوئی۔

خاندان در غالب کے دادا مرزا قوث خان بیگ، سمرقند کے رہنے والے تھے اور توراتی نسل سے تعلق رکھتے تھے۔ احمد شاہ ابدالی کے قبضے کے بعد 1751ء میں علاقہ معاش میں بندوستان آئے۔ ان کے کئی بیٹے تھے، جن میں ایک کا نام عبداللہ بیگ خان تھا۔ ان کی شادی آگرہ میں عزت النساء سے ہوئی۔ غالب ان ہی کے گھرانے سے پیدا ہوئے۔ اس طرح غالب کے والدین کا نام عبداللہ بیگ اور عزت النساء تھا۔ پرورش در مرزا عبداللہ ریاست الود کی فوج میں ملازم تھے۔ غالب کی عمر ابھی چار برس ہی تھی ان کے والد 1801ء میں ایک جنگ میں کوئی لکھنے سے مارے گئے۔ اس کے بعد غالب اور ان کے چھوٹے بھائی مرزا یوسف کی پرورش ان کے چچا نصر اللہ بیگ خان نے کی۔ غالب ابھی نو برس کے ہی تھے 1806ء میں ان کے چچا

ایک لڑائی میں ہاتھی سے گر کر زخمی ہوئے اور انتقال کر گئے۔ اس کے بعد غالب کی پرورش ان کے خیریاں میں ہونے لگی۔

تعلیم و تربیت: غالب نے ایک مختصر مدت کے لئے آگرہ کے مولوی عظیم شیخ کے کتب میں تعلیم حاصل کی۔ لیکن خیریاں میں مزید لاڈ و پیار اور رنگ و رلیوں نے غالب کو باضابطہ تعلیم و تربیت سے دور رکھا۔ غالب شعر و ادب میں خدا و املا جیتوں کے مالک تھے۔ لیکن دہلی میں قتل حال خیر آبادی اور لواب الہی بخش (سسر) کی صحبت نے ان کی اصلاحیتوں کو مزید نکھارنے اور ستوارنے میں اہم رول ادا کیا۔

شادی اور اولاد: غالب ابھی 13 برس کے ہی تھے کہ ان کی شادی دہلی میں لواب الہی بخش کی چھوٹی بیٹی امروہ بیگم سے 1810 میں کروادی گئی۔ شادی کے بعد غالب مرتے دم تک دہلی ہی رہے۔ غالب کے 7 بچے ہوئے۔ ساتوں فوت ہو گئے، بعد میں عارف کے دو بچوں پہلے حسین اور پھر باقر کو کو لیا۔

قتل اور جرمات: غالب کو ابتدائی عمر سے ہی شطرنج اور چوہر کھیلنے کی عادت تھی۔ یہی نہیں، وہ اپنے گھر پر لوگوں کو جوا بھی کھیلا کرتے تھے، جو قانونی جرم تھا۔ غالب پہلی بار 1841ء میں گھر پر جوا کھلانے کے جرم میں گرفتار کی گئے، جس کے عوض میں انہیں سو روپے جرمانہ اور چار ماہ قید کی سزا سنائی گئی۔ دوسری بار 1847ء میں گھر میں جوا خانہ قائم کرنے کے جرم میں دو سو روپے جرمانہ اور چھ ماہ کی قید کی سزا ہوئی۔

استاد شاہ اور تھکڑا: غالب پہلی بار جولائی 1850ء میں بہادر شاہ ظفر کے دربار میں پیش ہوئے، بادشاہ نے انہیں کئی خطاب، جو اہرات اور انعامات سے نوازا۔ 1954ء میں بہادر شاہ ظفر کے استاد ذوق کا انتقال ہو گیا۔ وہ غالب کو اپنا کلام

سنائے گئے۔ اس طرح غالب اب استاد شاہد بن گئے۔ ابھی ان کے حالات سدھرنے ہی گئے تھے کہ پھر سے غالب پر کویتا قیامت ٹوٹ پڑی۔ 1857ء ہی میں پہلی جنگ آزادی میں انگریزوں نے دہلی پر مکمل قبضہ کر لیا۔ غالب کی قلعے کی تھوڑے کے ساتھ ساتھ انگریزوں سے ملنے والی پٹیشن بھی بند ہو گئی۔ بیوی کے زیورات لٹ گئے۔ ضرورت زندگی کے لئے گھر کے برتن اور کپڑے فروخت کرنے پڑے۔ مایہ خوار غالب کو شیشیں ہو گئے۔

پٹیشن اور مالی پریشانی۔ غالب کو شاہانہ زندگی گزارنے کی خواہش تھی جو انہیں وریدہ لے ڈوٹی۔ پٹیشن بند ہوتی تو قرض کا بوجھ بڑھتا گیا۔ مالی امداد اور پٹیشن کی بحالی کے لئے کئی بار لکھنؤ، جہان پور، ملتان اور رام پور کا سفر کیا۔ لیکن جدائی وطن سے ٹک آکر ہر بار واپس دہلی آ گئے۔ 1860ء میں سفر رام سے نہ صرف غالب کی پٹیشن جاری ہوئی بلکہ تین سال کا جلا 2250 روپے بھی مل گئے۔ لیکن پھر بھی غالب کی خواہشیں نہیں ضرورتیں ہی پوری ہوئیں۔ بھوئی طور پر ان کی ساری زندگی تھکی، پریشانی اور غمگینی میں ہی گزری۔

استعمال۔ 14 فروری 1869ء میں غالب کو دماغ پر قحط کا حملہ ہوا۔ تقریباً چھ ماہ گھٹے بے ہوش رہے اور آخر کار 15 فروری 1869ء کو دل اچلے غالب نے آخری سانس لی اور خاندان اور حوروں کے قبرستان سہتی حضرت نظام الدین اولیا میں دفن ہوئے۔

غالب کی شعری عظمت

محمد کیف

بی ماے سسر جہم

غالب کی شاعری ایک ایسا لازوال اور انمول کارنامہ ہے، جس کی مثال دنیا بھر میں ڈھونڈنے سے بھی نہیں ملے گی۔ یہ لافانی کارنامہ ہمیشہ کے لئے اردو ادب کا سرمایہ بن کر ہمارے پاس رہے گا۔ جس سے اسی دور کو ہی نہیں واسطہ بلکہ آنے والی نسلیں بھی اس سے فیض حاصل کریں گی۔ غالب ایک عظیم شاعر اور بڑے فن کار ہیں جن کی شاعری لطافت، فکر و خیال سے عمارت ہے۔ ان کی شاعری کی نمایاں خصوصیات درج ذیل ہیں۔

فکری پہلو: غالب سے پہلے اردو غزل کی دنیا بہت محدود تھی۔ حسن کے معاملات اور عشق کی واردات کے سوا اس میں کچھ بھی نہ تھا۔ غالب پہلے شاعر ہیں جنہوں نے سب سے پہلے زندگی کے حقیقی مسائل پر غور کیا اور انہیں اپنی شاعری کا موضوع بنایا۔ غالب کی عظمت کا سب سے بڑا راز بھی یہی ہے کہ انہوں نے اردو غزل کو ذہن دیا، سوچنا سکھایا اور اسے غور و فکر کی عادت ڈالی۔ آل احمد سرور لکھتے ہیں: ”غالب سے پہلے اردو شاعری دل والوں کی دنیا تھی۔ غالب نے اسے ذہن دیا اور ایک ایسی زبان دی جو فکر

کی گہری کا ساتھ دے سکے۔ غالب نہ ہوتے تو اقبال
بھی نہ ہوتے، غالب ہمارے لئے ایک شاعر نہیں بلکہ
”مافی الضمیر“۔

تصوف: غالب اگرچہ عملی صوفی نہیں تھے لیکن اُس کی شاعری فلسفۂ
وحید الوجود سے لبریز ہے۔ مگر اُن کا یہ عقیدہ بھی ہر جگہ برقرار نہیں رہتا۔ بعض
مقامات پر وہ تکلیف کا شکار ہو جاتے ہیں اور پھر عالم حیرت میں اللہ تعالیٰ سے طرح
طرح کے سوال کرتے ہیں۔

جب کہ تھیں میں نہیں کوئی موجود
پھر یہ ہنگامہ اے خدا کیا ہے
سبزہ رنگی کہاں سے آئے ہیں
اب کیا چر ہے ہوا کیا ہے

غالب کسی بات پر مطمئن نہیں ہوتے، وہ خدا کے بنائے ہوئے ذرے ذرے پر غور و فکر
کرتے ہیں اور سوچتے ہیں کہ یہ کام یوں ہے تو کیا یوں نہیں ہو سکتا؟ اگر یوں ہوتا تو کیا ہوتا؟
نہ تھا کچھ تو خدا تھا، کچھ نہ ہوتا تو خدا ہوتا

ڈبویا بھٹکے ہوئے تے، نہ ہوتا میں تو کیا ہوتا

غالب کے یہاں جو فن و بھارتی اللہ حقیقت آستی، انسان دوستی، ہمدردی اور درہمندی
کا جذبہ بابرہا ہے اس کی جڑیں تصوف سے ہی پھولتی ہیں۔

حسن و عشق: حسن و عشق کے متعلق جس قدر بلند پایہ اشعار دیو ہیں غالب
میں ملتے ہیں اور حکمت عشق کی بہت جو گہرائی و گیرائی ان کی نظر میں ہے، اُس کا

اُردو کے کسی دوسرے شاعر کے یہاں ملنا محال ہے۔
عشق سے طبیعت نے زریست کا مزو پایا
ورد کی بودا پائی، ورد و لاو واپایا

ظفر و ظرافت، ظفر و ظرافت مرزا غالب کی قطرے خانہ میں بھی تھی یہی
وجہ ہے کہ غالب اپنے کلام میں ”جامِ ساقی“ سے لے کر ”تصوف“ تک ہر چیز پر
بڑی جمیدگی اور پاکیزگی کے ساتھ طریقہ کار کرتے ہیں اور ان کا کلام دینی انجساز کا
ایک اعلیٰ نمونہ بن جاتا ہے۔ اسی لئے حالی نے انہیں ”حسانِ ظریف“ اور ممتاز حسین
نے ”نکاح کا شاعر“ قرار دیا ہے۔

کی مرے قتل کے بعد اس نے جفا سے توبہ
ہائے اس زور و پشیمانی کا پتہ ہوا

تصورِ غم: کلامِ غالب کے بیشتر حصے پر ہمیں غم کا سایہ لہراتا ہوا دکھائی دیتا
ہے۔ ان کی شاعری میں ہمیں غم کی ایک ایسی لہر ملتی ہے، جس کے سونے غم ذات، غم
عشق اور غم وصال سے چھوٹے ہیں۔ غالب اگرچہ بظاہر ہمیں جتنے ہوئے نظر آتے
ہیں لیکن اس غم کی تہ میں انہوں نے ایک سمندر پوشیدہ ہے، جس میں غمِ نستی بھی ہے
اور غمِ نستی بھی۔ غمِ فراق بھی ہے اور غمِ وصال بھی۔ غمِ جاہل بھی ہے اور غمِ وصال بھی
مان کے یہاں فکر و محاسن، محقق جان اور یادِ فزکان صرف ایک شاعرانہ احساس ہی
نہیں ہے بلکہ یہ غالب کی زندگی کی سب سے بڑی حقیقتیں ہیں، جس کے اثرات
ہمیں ان کی پوری شاعری میں محسوس ہوتے ہیں۔

غم اگر چہ جان نسل ہے پہنچیں کہاں کر دل ہے
غم عشق گر نہ ہوتا ، غم روزگار ہوتا

تمہداری: غالب کے اکثر اشعار میں مضامین کی تہداری پائی جاتی ہے
یعنی کہ شعر ایک بار پڑھو مطلب سمجھا اور ہوگا اور دوسری بار پڑھو سمجھا اور لکھ لکھ

کوئی دیرانی سی دیرانی ہے
دشت کو دیکھ کر گھر یاد آیا

اس طرح کلام غالب میں تہداری کے ساتھ ساتھ ایجاز و اختصار بھی پیدا ہو جاتا ہے اور
یہ بھی معلوم ہوتا ہے کہ وہ سمندر کو کوزے میں بند کرنے کی اصلاحیت دے سکتے ہیں

مشکل پسندی اور جدت طراری: غالب کی شاعری کا یہی مقام ہے،

جس پر ارباب فن اعتراض کرتے رہے۔ کلام غالب کی مشکل پسندی میں مشکل اور

جدت الفاظ، پیچیدہ خیالات، جدت محاکات، تخیل کی بلند پروازی، مضامین کی تہد

داری، نئی تشبیہات و استعارات اور علامات و اشارات نے عام قارئین کے لئے

مصیبت کے پہاڑ کھڑے کر دیے۔ دیوان غالب کا پہلا ہی شعر آج بھی دنیا کے اردو

کے لئے ایک معما اور رہم بنا ہوا ہے۔ جس کی نئی نئی پرش روز بروز کھولی جا رہی ہیں

لفظ فریادی ہے کس کی شوخی تحریر کا

کافور ہے عطر میں ہر پتھر تصویر کا

انداز بیان: غالب کی شاعری کی سب سے بڑی خصوصیت ان کا دلکش اور

اثر انداز بیان ہے۔ غالب کے اس انوکھے اور نرالے انداز بیان میں سلاست و روانی، مصفاہی، سادگی، نازک خیالی، مشکل پند، ٹھنڈی، ٹھنڈی، آفرینی، معنی آفرینی اور جدت طرازی و تخیرو سب کچھ بدیعاً قائم موجود ہے۔ وہ اکثر اپنے طرز بیان پر بھی ناز کرتے تھے۔

ہیں اور بھی دنیا میں سنور بہت اچھے

کہتے ہیں کہ غالب کا ہے انداز بیان اور

بہشتِ محمودی غالب کی غزل میں فکر و فلسفہ، جنس و جذبہ سب ایک دوسرے میں حل ہو کر انسان اور انسانی رشتوں کی ان پیچیدگیوں کو بیان کرتے ہیں، جن سے زندگی مہارت ہے۔ غالب کی شاعری اردو کلاسیکی شاعری کا وہ نکلہ عروج ہے جس کے آگے اس روایت میں مزید اضافہ کرنے کی گنجائش باقی نہ رہی۔ اس بات کا علم خود غالب کو بھی تھا۔

مظہر اک پندی ہے اور ہم بنا سکتے

عرش سے ادھر ہوتا کاش کہ مکاں اپنا

دلی کی زندگی کے حالات

محمد اسلم

نام و پیدائش: دلی کی زندگی کے حالات کافی حد تک پوشیدہ ہیں۔ اتنا معلوم ہوتا ہے کہ دلی کا اصل نام دلی محمد اور دلی تخلص تھا۔ اس کے علاوہ دلی دکنی، دلی کھراٹم اور دلی اورنگ آبادی کے نام سے بھی مشہور ہوئے۔ ماہ کی پیدائش 1667ء میں اورنگ آباد میں ہوئی۔

والد: دلی کے والد کا نام مولانا شریف محمد تھا، جو کھرات کے مشہور بزرگ شاہ و جید الدین کے بھائی شاہ نصر اللہ کی اولاد میں سے تھے۔

تعلیم و تربیت: دلی ایک اعلیٰ تعلیم یافتہ انسان تھے۔ انہوں نے تعلیم حاصل کرنے کے لئے کھرات، احمد آباد اور دلی کا سفر کیا۔ قرآن، حدیث اور فقہ کا گہرا مطالعہ کیا۔ قاری سے ابھی طرح واقف تھے۔ غرض کہ دلی نے اپنے زمانے کے تمام مروجہ علوم حاصل کیے۔ مگر ان کو راسخ باطنی لکھتے ہیں:

”دلی نے احمد آباد میں شاہ و جید الدین کی خانقاہ کے

ہند سے میں تعلیم پائی اور وہیں شاہ نور الدین صدیقی

سہروردی کے مرید ہوئے۔“

سیر و سیاحت: دلی کو سیر و سیاحت سے بڑی دلچسپی تھی۔ وہ حج بیت اللہ اور زیارت حرمین منورہ کے لئے بھی گئے۔ اسی سلسلے میں سورت بھی گئے، جو اس زمانے میں حج کے لیے جانے کا راستہ تھا۔ ان کی سیاحت میں سفر دلی اردو شاعری کے لئے

BASANTAR-2022-23

یہ اختلافی سفر ہے۔ وکی نے 1700ء میں وکی کا سفر کیا اس سفر نے ثانی ہند کی ادبی تاریخ کا رخ موڑ دیا۔ یہاں دہلی میں وکی کی ملاقات مولیٰ سعد اللہ گلشن سے ہوئی۔ انہوں نے وکی کو دستور دے دیے۔ پہلا یہ کہ اپنے کلام سے وکی الفاظ کم کر کے فارسی کے شیریں الفاظ استعمال کرو۔ دوسرا فارسی شاعری کے مضامین کو اپنی زبان میں لانا کرنے کا مشورہ دیا۔ یہ دونوں مشورے وکی کو پسند آئے اور وائس وکن جانے کے بعد انہوں نے مذکورہ دونوں مشوروں پر عمل کیا۔ 19 برس بعد جب 1719ء میں وکی اپنا دیوان لے کر دوسری بار دہلی آئے تو اس کو اتنا پسند کیا کہ وکی کے گلی کوچوں میں وکی کی خزانیں کائی جانے لگیں۔

دقات در پیدائش کی طرح وکی کی وفات کے بارے میں بھی اختلافات ہیں۔ زیادہ تر محقق نگاروں کی رائے ہے کہ وکی کی وفات 1708ء میں احمد آباد میں ہوئی جبکہ جمیل جالبی کے مطابق ان کی وفات 1730ء میں ہوئی۔

BASANTAR-2022-23

**“You can't use up creativity.
The more you use,
the more you have.”
– Maya Angelou**

हिन्दी भाग

संपादकीय :

उत्तर कोरोना काल ने कविता, कला और शिक्षा पर जबरदस्त प्रभाव डाला है। एक तरफ ऑनलाइन कार्य करने की आदत डली है तो दूसरी ओर हम कलम, किताब और रिश्तों के निग्घेपन से दूर हुए हैं। फिलहाल कोई संतुलन बनता नज़र नहीं आ रहा मगर धीरे-धीरे हम सभी का नई बनती दुनिया के नागरिक होना तय है। इधर शिक्षक और विद्यार्थी का मूल्यांकन करने के औज़ार काफी बदले हैं, आगे और बदलेंगे। इस समय साहित्य, कला और भाषा का दायित्व बढ़ गया है। ऐसे में 'बसंतर' का नया अंक महत्व रखता है। इसमें हम पाँच भाषाओं में अभिव्यक्त हुए हैं। इसका हरेक भाग दरअसल एक सामूहिक मनोस्थिति दर्शाता है। इस सोच के सकारात्मक पहलुओं को परिपक्वता देने की आवश्यकता है। इस सन्दर्भ में; एक शिक्षक होने के नाते हमारा दायित्व बढ़ जाता है। शिक्षक को अनेक रूपों में कार्य करना ही होता है। इस समय हम संपादक की भूमिका में हैं, और संपादक होना भी एक बड़ी जिम्मेवारी का कार्य है। यहाँ दूसरों की मौलिकता बचाते हुए, अपना दृष्टिकोण स्पष्ट झलकना चाहिए। केवल सामग्री संकलित करना ध्येय नहीं होना चाहिए। जितना अवकाश एक महाविद्यालय की पत्रिका में लिया जाना चाहिए, उतनी स्वतंत्रता हमने ली है। हमें जितनी सामग्री मिली, उसमें लेखन के शुरुआती तत्व देखे जा सकते हैं। यहाँ एक कचास है, मगर अपनी सीमा और सामर्थ्य अनुसार युवा लेखकों ने अपने मनोभाव सुन्दर ढंग से प्रकट किए हैं। जो रचनाएँ थोड़ी सी मौलिक, ज़रूरी और अच्छी लगीं, उन्हें इस अंक में स्थान दिया गया है। अपने इन लेखकों समेत महाविद्यालय के सभी बच्चों को धन्यवाद ज्ञापित करता हूँ। उन्हें शुभकामनाएँ देता हूँ।

भाषाएँ समाज की धरोहर और निधि हैं। हम इनमें अभिव्यक्त होते हैं। इन्हीं के माध्यम से

BASANTAR-2022-23

ज्ञान-विज्ञान, संस्कृति, इतिहास, लोकादि संरक्षित होता है। चूंकि जम्मू कश्मीर में दर्जनभर भाषाएँ, संस्कृतियाँ और तीन खित्ते हैं। 'बसंतर' बहुभाषी पत्रिका है। ऐसे में इसकी भूमिका एक सेतु की तरह हो सकती है, जिस पर चलकर हम परस्परता को प्राप्त हो सकते हैं। हमारे राज्य का परिवेश दुर्गम, प्रतिकूल मगर सुन्दर है। यहाँ काम करने की असीम सम्भावनाएँ और आवश्यकता है। यहाँ काव्यशास्त्र, लोक, संस्कृति, इतिहास, पत्रकारिता, नाटक, कविता, चित्रकला, पर्यावरण, दर्शन, विज्ञान आदि विषयों या क्षेत्रों में कार्य किया जाना चाहिए।

'बसंतर' के पिछले अंक में मैंने लिखा था, 'हमारे समय में सृजनात्मकता को खतरा है। पेड़, नदी और धरती को खतरा है। विविधता को खतरा है।' यह चिंताएँ ज्यों की त्यों खड़ी हैं, बल्कि पहले से भी बढ़ गई हैं। सामूहिकता और एकांत को, अखण्डता और विश्वबंधुत्व की भावना को, और पढ़ने की संस्कृति को बचाना होगा। हमें बोलियों और भाषाओं के साथ-साथ मौखिक साहित्य के प्रति एक लगाव पैदा करना होगा। यह सोचने की बात है कि विज्ञान और तकनीक में आगे बढ़ते हुए, विश्व का एक बड़ा हिस्सा; मूल्यों में पीछे क्यों जा रहा है। इस दुनिया को और सुन्दर बनाने के लिए; हमें वापस किताबों की दुनिया में जाना होगा। और इसका एक रास्ता वह भारतीयता है, जिसमें वसुधैव कुटुम्बकम् की भावना निहित है।

यक्रीनन 'बसंतर' का यह अंक विद्यार्थियों को पाठ्यक्रमों से इतर पढ़ने-लिखने के लिए प्रेरित करेगा। संवाद में रुचि पैदा करेगा। इस विश्वास के साथ; इस अंक का हिन्दी भाग आपके हाथ में सौंपता हूँ। अपने साथी संपादकों, वरिष्ठ व कनिष्ठ सहकर्मियों का धन्यवाद करता हूँ। अंत में, साम्बा महाविद्यालय की नेतृत्व-कुशल प्रधानाचार्या डॉ. ट्विंकल सूरी जी का विशेष आभार व्यक्त करते हुए उन्हें बधाई प्रेषित करता हूँ।

धन्यवाद

कमल जीत ;

वरिष्ठ सहायक प्राध्यापक व विभागाध्यक्ष,

हिन्दी विभाग,

पण्डित प्रेम नाथ डोगरा राजकीय डिग्री महाविद्यालय साम्बा।

अनुक्रमिका :

1- लघु कथा :

वंश कुमार की लघु कथा

BASANTAR-2022-23

2- कवितायनः
आठ कविताएँ

3- डायरी
वरुण चौधरी के डायरी अंश

4- भाषांतरः
डोगरी, पंजाबी और अंग्रेज़ी कविताओं का अनुवाद

5- साक्षात्कारः
प्रिया चौधरी द्वारा हिन्दी के वरिष्ठ कवि-अनुवादक मनोज शर्मा से पाँच सवाल

6- स्मृतिः
विशाल चौधरी द्वारा कुछ स्मृतियाँ

7- दृष्टिः
विभिन्न दृष्टियों के संकलन

8- आलेखः
एक लघु आलेख

9- समीक्षाः
चर्चित हिन्दी उपन्यास 'वर्षावास' की परिचयात्मक समीक्षा।

लघु कथा -वंश कुमार, (विज्ञान संकाय, सत्र -६)

उसकी माँ उसे बहुत प्यार करती थी। एक पल के लिए भी अपनी नज़रों से दूर नहीं देखना चाहती थी। वह भी माँ से बहुत प्यार करता था। उसके बिना कहीं आता जाता नहीं था। फिर वह बड़ा हुआ और बड़ा हुआ और बड़ा हुआ और बड़ा. माँ छोटी होती गई और छोटी और छोटी और. अब बेटे के पास बिल्कुल समय नहीं था, उसे तो बड़े बड़े काम करने थे। वह उसी में डूबा रहता। माँ को फिर भी उससे कोई शिकायत नहीं थी। वह दिन-रात उसकी तरक्की के लिए दुआएँ करती रहती। आखिर बेटे की शादी भी हो गई। माँ और छोटी हो गई और छोटी और छोटी और. आज हफ्ता हो गया माँ का चश्मा टूटे हुए, वह नया लेकर नहीं दे रहा है। बेटे ने कहा- माँ, अभी पैसे नहीं हैं। इस तरह महीना हुआ, फिर एक और महीना और एक महीना और. माँ की नज़र कम हो गई और कम हुई और कम हुई और. इस तरह माँ बहुत छोटी और कम हुई और हमारी भाषा में एक दिन पूरी हो गई।

BASANTAR-2022-23

कवितायन

1-

मेरे बैल -रविंदर सिंह 'रियासी' (कला संकाय, सत्र-२)

अपने बैलों से
खेतों में हल चलाऊँ
कड़ी धूप में
उनसे परिश्रम करवाऊँ
तो मैं बुरा हूँ
क्योंकि बैल तो बेजुबान हैं
और मैं इंसान हूँ
इसलिए सोचा
कि एक ट्रैक्टर खरीद लूँ
यह सोचकर मन को बड़ा सुकून मिला
सोचा इससे बैलों का भला हो जाएगा
उन्हें तपती धूप नहीं सहनी पड़ेगी
न ही डंडे की मार खानी पड़ेगी
मगर फिर एक विचार आया
जिसने क्षणभर में मुझे रुलाया
अपने बैलों को फ़र्ज़मुक्त करके
कहीं पाप तो नहीं किया!
मेहनत की मार से
मेरे बैल मुक्त तो हुए
मगर बेरोज़गार भी तो हुए.
यह किसी से नहीं छुपा है
कि बेरोज़गारों का भविष्य क्या होता है!

BASANTAR-2022-23

2-

लाभ किसको हुआ - रविंदर सिंह, (कला संकाय, सत्र- २)

एक गोली
सरहद के उस पार से छूटी
फिर इस ओर से जवाबी कारवाई हुई
दोनों ओर से गोलियाँ शुरू हुई
दोनों ओर
दोनों ही पूरी बहादुरी से लड़े
दोनों एक दूसरे से नहीं डरे
कुछ सैनिक हमने खोए
कुछ सैनिक उन्होंने खोए
हम जीत गए
वे हार गए
अपनी अपनी ओर
दोनों के सैनिक शहीद कहलाए
इधर भी
उधर भी
परिवारजन खून के आँसू रोए
बच्चों को नुकसान हुआ
माता पिता को नुकसान हुआ
पत्नी को नुकसान हुआ
गाँवभर को नुकसान हुआ
देश को नुकसान हुआ
लड़ाई से फिर किसको लाभ हुआ?

BASANTAR-2022-23

3-

बनी रहे देश की बड़ाई - साधना कुमारी, सत्र- ६
फेंक फेंक कर कूड़ा-कचरा
हमने देश का हुलिया बदला
लगाकर जगह जगह घूरे के ढेर
हम झेल रहे हैं इनका हमला

सांस लेना हुआ मुहाल
गली-मोहल्लों का बुरा है हाल
घर की गंदगी गली में डाल
देखो, अपनी घिनौनी चाल

इससे पहले कि और गिरो तुम
देश की खातिर यह काम करो तुम
मेरी बात पर कान धरो तुम
सिंह सी हुंकार भरो तुम

गाँधी जी का प्यारा सपना
सुन्दर स्वस्थ हो भारत अपना
मिल-जुल कर हम करें सफाई
बनी रहे देश की बड़ाई।

BASANTAR-2022-23

4-

इन्हीं की बदौलत - साधना कुमारी (कला संकाय, सत्र-६)

पल वो गुलामी के
आते हैं याद
जब हृद से ज़्यादा हम पर
किए अंग्रेज़ों ने अत्याचार

कस ली कमर सबने
एकता की डोर से
हिल गई गोरों की जड़ें
ज़िन्दाबाद के ज़ोर से

शहीदे-आज़म, चंद्रशेखर, राजगुरु, सुखदेव आदि
इत्यादि इत्यादि की एकता थी बड़ी
आज भी है आदर्श यह
ऐसे देशभक्तों पर हमें बहुत नाज़ है
इन्हीं की बदौलत आज
देश हमारा आज़ाद है।

BASANTAR-2022-23

5-

यही कहानी यही सच्चाई - प्रिया पाधा (कला संकाय, सत्र- ६)

बहुत सुन्दर
बहुत प्यारा
साम्बा महाविद्यालय है
अति न्यारा
इसने दिए दोस्त हमें
इसने जीना सिखाया
आज विदा हो रहे हैं जब
इसका हर पहला याद आया
पहला कदम
पहली क्लास
पहली चाय
पहली घास.
इससे आगे,
इस गली, उस गली,
जिधर से भी जाएँगे
हमें हमारे शिक्षक, दोस्त और पुराने दिन,
हर दिन याद आएँगे
हर दिन याद आएँगे.
हर कॉलेज की यही कहानी
यही सच्चाई।

००

BASANTAR-2022-23

6-

कहाँ गई मानवता - संजना शर्मा (कला संकाय, सत्र-४)

देखकर देश के हालात
प्रश्न मन में उठता है बार-बार
कहाँ गई मानवता?
देखो, कहाँ गई मानवता?

वह संस्कृति नारी को देवी कहते थे
जो मन मन में सम्मानित थी
आज असुरक्षित और अपमानित हुई
उससे क्या हुई खता?
आखिर कहाँ गई मानवता?

बेटी के पैदा होते ही
मच जाता है शोर
जाने क्यों अजन्मी का भी
कंधों पर पड़ जाता है बोझ
करके हत्या बताते हैं हादसा
कहाँ गई मानवता?

हम भूल क्यों जाते कि
विश्वबंधुत्व और वसुधैव कुटुम्बकम् की भावना
हमारी पहचान है
फिर हम क्यों झगड़ते हैं
जाति, धर्म, प्रांत सम्प्रदाय के नाम पर
देख सकोगे सूखी लता?
कहाँ गई मानवता?

BASANTAR-2022-23

बन रहे क्यों
हम भीड़ का हिस्सा?
धन-जन की क्यों हो रही हानि
सोचो सोचो, खत्म न हो जाए
सच्ची शांति, वीरता और विनम्रता
कहाँ गई मानवता
आखिर कहाँ गई मानवता?

7-

हिम्मत - बलजीत कौर (सत्र-३)

दुनिया से अनजान थी वो
उम्र से नादान थी वो
मगर छोटी उम्र में
बड़ी दुनिया को जान गई वो

ज़िन्दगी ने ऐसे मोड़ पर लाकर
खड़ा किया कि
टूट ही जाती

BASANTAR-2022-23

छूट ही जाती

गिर तो पड़ी वो
मगर ऐसी मिट्टी की थी
कि उठ खड़ी हुई वो
एक कदम. एक कदम और
आगे बढ़ गई वो
ओठों पर मुस्कान लिए
दिल में नए अरमान लिए
हिम्मत करके उड़ चली
रस्तों में बहुत रुकावटें आईं
मगर ठोकर खाकर
चोटिल होकर
फिर फिर चल पड़ी वो।

8-

रूमाल - कमल जीत चौधरी

मैं कृष्ण नहीं था
मेरी उँगली सुदर्शन चक्र की गति से नहीं
मेड़ से छोटी घास काटते हुए कटी
वह द्रौपदी नहीं थी
उसने साड़ी से नहीं
अपने रूमाल से मेरी उँगली बाँधी थी
उस रूमाल की स्मृतियाँ
मेरे खून खेत और दराँती के पास सुरक्षित हैं
जैसे पेड़ धूप का घाघरा पहनते हैं
जैसे नदियाँ बादल की क्रीड़ा पहनती हैं
मैं अपनी जेब में लड़कियों वाला रूमाल रखता हूँ
इसकी खुली गाँठ में

BASANTAR-2022-23

माँ का बाँधा आशीष है
इसके ऊपर हँसी के क्रोशिए से काढ़ी
झुकी नज़रों की बोलती फुलकारियाँ हैं
इसके धागों में किसी ठग का जाल नहीं
टोकरी भर पराग है
इससे मैं अपना पसीना
तुम्हारी शर्म
और सभ्यता के चेहरे पर पोती जा रही
कालिख पोंछ रहा हूँ
यक्रीन मानो
मैं इसी को सिर पर कफ़न की तरह
बाँध कर निकलता हूँ
और इसी के बल पर शाम को ज़िंदा घर लौटता हूँ।

BASANTAR-2022-23

डायरी - वरुण चौधरी उर्फ गाँधी (सत्र- छठा)

7 सितम्बर 2022, रात 11 बजे:

आज मेरे दोस्त, बग्गे ने मुझसे पूछा-" गाँधी, व्हाट इज़ आवर फ्यूचर?" मैंने कहा-" जो भविष्य का भविष्य है, वही हमारा भविष्य है।" यह सुनकर, वह सिर खुजलाने लगा था। इस समय जब लिखने बैठा हूँ तो दिन में दोस्त को दिए गए उत्तर के बारे में सोच रहा हूँ और अपना सिर खुजला रहा हूँ।

25 दिसम्बर 2022, शाम 4 बजे:

मेरा गाँव रेलवे लाइन के पास है। रेलें मेरे लिए उन पालतू जानवरों की तरह हैं, जिन्हें हम समय-समय पर खोलते हैं; और वे खुशी से चरागाहों की तरफ दौड़ती हैं। दोस्त ने पूछा था कि हमारा भविष्य क्या है. मुझे लगता है कि हमारा भविष्य घास वाली धरती और जंगल होने चाहिए।

1 जनवरी 2023, सुबह 9 बजे:

आज साल का पहला दिन है। पिछले कल यानी 31 दिसम्बर को 1 जनवरी 2023 हमारा भविष्य था, और अगले कल यह अतीत हो जाएगा। मैं इस परिणाम पर पहुँचा हूँ कि अतीत और भविष्य कुछ नहीं होता, सिर्फ वर्तमान होता है।

14 फरवरी 2023, रात 11 बजे:

आज वैलेंटाइन डे है। हम सभी दोस्तों ने केक काटा। बग्गे ने कहा-" गाँधी, व्हाट इज़ लव?" उस समय मैंने कोई उत्तर नहीं दिया। यहाँ लिख रहा हूँ-" यौवन में दिखने वाला प्यार तो मात्र चमकता हुआ पैकेट है। यह पैकेट खुलते-खुलते खुलता है, इसमें बुजुर्गी निकलती है। इसी के अन्दर वास्तविक प्यार है।

13 मार्च 2023, रात 10 बजे:

अनेक कारण हैं कि मेरी पढ़ाई खराब हो गई है। आज बग्गे ने कहा-" परहैप्स वी आर सोपायलिंग आवर फ्यूचर"। या ब्रो, हम शायद पढ़ाई के लिए नहीं बने हैं। मिस्टर बग्गे, हमारा भविष्य सरकारी नौकरी नहीं है। फौज भी नहीं। विदेश में भी हम नहीं जाएँगे। आओ यार, हम पेड़ लगाने का रोज़गार शुरू करते हैं। इसी में हमारा भविष्य है।

BASANTAR-2022-23

भाषांतर

1-

जेबें - मूल (डोगरी) ध्यान सिंह
अनुवाद- कमल जीत चौधरी

मेरी जेबों में
अक्सर हवा रहती है
इन्हें टटोलूँ
तो हवा कम लगने लगती है
शायद इनके कोनों में छुप जाती है
मेरे हाथों को शर्मिदा होकर
खोटे पैसे की तरह वापस लौटना पड़ता है
मेरा अभावग्रस्त
प्यासा मन
बहलाए नहीं बहलता:

मैं उस दर्जी की निंदा करता हूँ
जिसने यह जेबें बनाई हैं।

००

2-

चरखा - मूल (डोगरी) केहरि सिंह 'मधुकर'
अनुवाद- कमल जीत चौधरी

जिसे कौड़ियों, पूनियों[^] से;
सुन्दर सजाया था
दिन रात कूँ ऊँ ऊँ. ; करे यह चरखा:
मुझ

BASANTAR-2022-23

बाल मन
बाल तन;
रोती को माँ ने जब डोली में बैठाया था
यह चरखा भी मेरे साथ; ससुराल भिजवाया था।

पीहर की याद मुझे जब जब आती थी
साथ इसी के मैं; धीरे धीरे गाती थी
सुर में इसके सुर हर मिलाती थी
बातें भी करके मन बहलाती थी

कूँ ऊँ ऊँ. ; जब चरखा यह गाता था
लगता था जैसे माँ; लोरियां सुनाती है
कातने का सूत जब गले तक आता था
लगता था मैया मुझे; गले से लगाती है

अपने ही हाथों से कातकर; जोड़कर
सुन्दर सा एक; कपड़ा बनाया था
आत्मज पहला; जब आँचल में आया था
उसके लिए कुर्ता ; इसी रेज़े^ से बनाया था

इसी चरखे ने साथ दिया अहिवात का
इसी ने ही दुःख में संयोग निभाया था
सिर पर साथी का साया नहीं रहा जब
चरखा; यह कातना ही मेरे काम आया था

इसकी कूँ ऊँ ऊँ. ; मेरी सांसों से बँधी है
शोक जाने इसने; कब तक निभाना है
जाने कब इसकी यह कूँ ऊँ ऊँ. ; रुकेगी
सांसों की कहानी मेरी जाने कब थमेगी:

दिन रात कूँ ऊँ ऊँ. ; करे यह चरखा.
००

पूनियों^ - रुई की बत्तियां
रेज़ा^ - कपड़ा

BASANTAR-2022-23

3-

पेंट बॉक्स - मूल (अंग्रेज़ी) - एमिल विक्टर रिउ
अनुवाद- डॉ. सुनाल शर्मा

"कोबाल्ट और भूरा और गहरा समुद्री नीला
आइवरी काला और पन्ने जैसा हरा.
...मैं ऐसा कौन सा चित्र बनाऊं जो तुम्हें खुशी दे सके?"

"मेरे लिए.
बिल्कुल किसी नई चीज को चित्रित करो"

"...मैंने तुम्हारे लिए बाघों को लाल और सफेद रंग में रंग दिया है"

"...रंग अच्छे थे
और आपने सही रंग लगाया"

"...मैंने मुर्गे और ऊँट को नीले रंग से रंग दिया है
और बैंगनी रंग का एक तेंदुआ"

"...आपने उनको बिल्कुल सजीव बनाया है
...अब मेरे लिए
ऐसे रंग मिलाओ
जिनको कोई नहीं जानता हो
और
मेरे लिए.
एक ऐसा देश बनाओ
जहाँ कोई नहीं गया हो
और उसमें
कुछ अपने जैसे
लोगों को रखो
जो एक यूनिर्कॉर्न को
ओस पीते हुए देख रहे हो"

BASANTAR-2022-23

4-

फोटो -मूल (पंजाबी) स्वामी अन्तरनीरव
अनुवाद- मनजीत कौर (कला संकाय, सत्र-४)

जा चुकी दोस्त
ज़्यादा मत सोचना,
अब सच नहीं है
अलबम में लगी
हमारी पहली खिंचवाई तस्वीर

हम दोनों
इस बाग़ में खड़े थे
अड़े थे कि फूलों के साथ ही होगी तस्वीर

वे फूल नहीं हैं वहाँ,
अब बहुत बड़े वृक्ष हो गए हैं
चित्र में जो दिखते हैं पौधे

मिट गया ख़त्म हो गया है
पीछे लगा
लव प्वाइंट वाला बोर्ड

दिख रही कार
दूर बहुत दूर निकल गई होगी

फीका होता होता
गुलाबी हो गया होगा
तेरा पहना लाल सूट

BASANTAR-2022-23

ऊपर देख
आसमान साफ़ है,
वहाँ तस्वीर वाले बादलों का
कोई भी टुकड़ा नहीं

एक दो नहीं
दरिया पर बन चुके हैं
पूरे चार पुल
उस तरह की
बाढ़ भी नहीं आती
अब हम दरिया पैदल नहीं
गाड़ियों में बैठ कर पार करते हैं

मेरे शहर में
तेरे शहर की तरह ही
फीके-फीके दिखने लगे हैं तारे
चाँद भी धुंधला-धुंधला ही रहता है

अपना पथ पूरा कर चुकी होगी
तेरी तब पहनी अंबरसरी जुत्ती

तेरी कलाई पर बंधी घड़ी
वक़्त से आगे-पीछे चलती होगी
अब घड़ीसाज़ पुर्जे नहीं बदलते
हम यहाँ घड़ियां ही बदल लेते हैं

कुछ भी वैसा नहीं रहा अब
कहते हैं, कुछ सयाना-सा दिखता हूँ
नई सुबह की आशा में
अपनी गर्भनाल काट
पालना तोड़ आया हूँ
क्या क्या छोड़ आया हूँ

तीसरी पीढ़ी की ओर बढ़ रही
मेरी सफ़ेद लताएँ

BASANTAR-2022-23

इतना ही तो होगा
तेरा मेंहदी वाला पौधा भी

मुझे कहीं मिली,
तो पहचान लेना
मैं तुम्हें पहचान ही लूँगा

हम फिर चलेंगे
उस लव प्वाइंट पर
आखिरी फ़ोटो खिंचवाने को
पहली मुलाक़ात दोहराने को।

साक्षात्कार:

मनोज शर्मा हिन्दी के वरिष्ठ कवि-लेखक और स्तम्भकार हैं। उनकी कविताओं के छह संग्रह प्रकाशित हुए हैं। इसके अलावा इन्होंने अनेक साहित्यिक अनुवाद भी किए हैं। इनकी कविताओं को अंग्रेज़ी और पंजाबी में अनूदित किया गया है। मनोज, लोक और किसानों के उस पक्ष के कवि हैं, जहाँ श्रम और प्रतिरोध पूरी प्रतिष्ठा से साफा बांधकर सुबह ही घर से निकल जाता है और शाम को दिहाड़ी लगाकर हक़ की रोटी खाता है। मनोज बैंक से सेवानिवृत्त होकर, इन दिनों होशियार (पंजाब) में रह रहे हैं। उनसे हमारी विद्यार्थी प्रिया चौधरी (कला संकाय, सत्र-६) ने कविता पर आधारित पाँच मानीखेज़ प्रश्न पूछे हैं। लीजिए पढ़ें-

BASANTAR-2022-23

प्रश्न -1. कविता क्या है ?

उत्तर- मेरे अनुसार कविता जीवन के रहस्य खोलने की कुंजी है। मनुष्य में जो कोमलतम है, उस तक पहुँचने की यात्रा। यह एक ओर तो माँ की लोरी, पिता का कंधा, भाइयों का हौसला, प्रेमिका का उलाहना है, तो दूसरी ओर हमारे समाज के राजनैतिक-आर्थिक व साँस्कृतिक पहलुओं को जानने-बूझने की चेतना है। यह यथास्थिति को तोड़ने का, भ्रम को बूझने का, भय तथा आतंक से टकराने का, भेदों को तार-तार करने का औज़ार भी है।

प्रश्न -2. विद्यार्थियों के जीवन में कविता की क्या भूमिका हो सकती है?

उत्तर- हालांकि, पहले उत्तर में ही इसे कह दिया गया है; तो भी अलग से यदि रेखांकित करें तो विद्यार्थी में नए को जानने की जो जिज्ञासा है, वह जिस उम्मीद को धारण करता है, उसमें जो सनातनता नैसर्गिक रूप में विद्यमान रहती है, वहाँ कविता का वरण करने से वह सजग व चैतन्य बने रह सकता है। उसके लिए विषय के सार को समझना सरल हो सकता है। वह दिशाहीन होने से बच सकता है। संवेदना के सच को अंगीकार कर सकता है।

प्रश्न-3. कविता और रंगकर्म का क्या सम्बन्ध है या होना चाहिए?

उत्तर- कविता व रंगकर्म का गहरा सम्बन्ध है। हमारे महान एपिक/महाकाव्य रंगकर्म भी हैं। इसलिए उन पर बार-बार टी. वी. सीरियल या फिल्मों भी बनती है। मंचों पर खेले जाते हैं। विश्व के महान रंगकर्मी/नाटक-लेखक, कवि भी रहे हैं। ब्रेख्त, रंगकर्म में एक विशेष शैली के जनक हैं और महान कवि भी हैं। हिन्दी में ही कुछ समय पूर्व नाटक-लेखक स्वदेश दीपक व कवि राजेश जोशी ने मिलकर एक चर्चित नाटक लिखा। कालीदास तो एक सशक्त उदाहरण हैं ही। नुक्कड़ नाटकों के प्रसिद्ध हस्ताक्षर, सफ़र हाशमी नाटककार और कवि हुए हैं। तो, दृश्यकाव्य में जिस लोकचेतना की ओर मनीषियों ने इंगित किया है, वह यही भाव है।

प्रश्न-4. विश्व -कविता में भारतीय - कविता को आप कहाँ देखते हैं?

उत्तर- यह बहुत महत्वपूर्ण व समकालीन प्रश्न है। इसे क्रमवार खोलने के लिए काफी स्पेस

BASANTAR-2022-23

चाहिए। हिन्दी के कई वरिष्ठ कवियों ने विश्व-कविता को हिन्दी में अनूदित किया है। भारतीय - कविता में लोक-चेतना की महान भूमिका रही है। जितनी भाषाएँ भारत में लिखी-पढ़ी -बोली जाती हैं, वह दुर्लभ है। कहना न होगा कि इन सभी भाषाओं में कविता रची जाती रही है। यहाँ एक बड़ा सवाल यह है कि जिस तरह से विश्व- कविता अंग्रेज़ी तथा फिर हिन्दी में अनूदित होकर (हालांकि चुनिंदा ही सही) हम तक पहुँची, उसी अनुपात में भारतीय - कविता अनूदित नहीं हुई, इसलिए इसकी पहचान क्षेत्रीयता के दायरे में सिमटी रही। किसी भी भाषा/ बोली की अपनी सीमाएँ भी होती हैं, जिसका सभी अनूदित होने से बच भी जाता है। यहाँ बेशक रीक्रिएशन होती है किंतु कुछ न कुछ छूट भी जाता है। 'किसी कविता की जड़ें भले ही उसकी स्थानिकता, खास भाषा, देशज संस्कृति, अपनी परम्परा, इतिहास और समय सन्दर्भ के भीतर गहरे धंसी हुई हों, पर इसके बावजूद उसमें कुछ 'यूनिवर्सल' या वैश्विक होता ही है।' (सन्दर्भ: खिड़की के पास कवि/ विजय कुमार) । अतः विश्व -कविता में भारतीय कविता, अपनी विविधता तथा स्थानीयता के कारण खास जगह बनाती ही है।

प्रश्न- 5. नए लिखने वालों को क्या संदेश देना चाहते हैं?

उत्तर- सन्देश जैसा कुछ नहीं, बस विनम्र सलाह है कि हम सभी एक परम्परा में हैं। हमारे पास महाकवियों की विरासत है। उसे पकड़ना, समझना, आत्मसात करना आवश्यक है। खूब पढ़ना चाहिए। धैर्य बनाए रखें। छपास की हड़बड़ी से बचें। राजनैतिक-सामाजिक चेतना से लैस रहें। अपना मुहावरा पहचानना होगा। भाषा का अधिकाधिक ज्ञान सहेजें व वर्तनी शुद्ध रखें। समय की कसौटी पर स्वयं को निरंतर परखें। कोई भी कवि लगातार एक सी मनःस्थिति में नहीं रहता। सजग बने रहें। किसी की नकल न करें। ये मूलमंत्र कतई नहीं हैं। बस सलाह है।

BASANTAR-2022-23

स्मृति

बैल, खेत और दादाजी - विशाल चौधरी (विज्ञान संकाय)

मुझे याद है, एकदम साफ-साफ याद है। जब मैं छोटा था हमारे घर में बैलों की जोड़ी होती थी। दोनों बैल मेरे दादा जी को बहुत प्यार करते थे। दादा जी उनसे बहुत लगाव करते थे। वे सुबह जल्दी उठते थे और उन्हें लेकर खेतों में चले जाते थे। उन्होंने खेतों में एक कुल्ली (कुटिया) बनाई थी। उसमें वे अपना कुछ सामान रखते थे, जैसे चाय, तम्बाकू, माचिस, केतली, ग्लास, साफा आदि। वे अपने खेतों में रबी और खरीफ, दोनों फसलें उगाते थे। मुझे खेतों में जाने का ज़्यादा मौका खरीफ की फसलों के समय मिलता था। जब घर के बड़े और गाँव वाले खेतों में धान रोपते थे, उस समय हम बच्चों के लिए किसी मेले सी खुशी होती थी। खेतों में खाई हुई रोटी का स्वाद आज किसी पिज़्ज़ा, किसी रेस्तरां में नहीं मिलता। आज हमारे जीवन में बैल और खेत नहीं रहे हैं। दादा जी भी नहीं रहे। तो हमें स्मृतियों की कीमत पता चली। यह हमारी जड़ें हैं। इन स्मृतियों के पानी से ही भविष्य का निर्माण होगा। हमें इनकी कद्र करनी चाहिए।

दृष्टि:

हमारा महान देश विविधता का पक्षधर है। हमारी पहचान शाश्वत मूल्य हैं। इसी को ध्यान में रखते हुए, हमने दृष्टि स्तम्भ में अग्र प्रस्तुत कविताएँ आदि संकलित की हैं। जिन्होंने इस स्तम्भ में रुचि दिखाई, उनके प्रति विशेष आभार प्रकट करता हूँ। धन्यवाद।

संपादक (बसंतर, हिन्दी भाग)

BASANTAR-2022-23

1-

तीस सेंटीमीटर था बम का व्यास - मूल- येहुदा आमिखाई { जर्मन कवि }

~~~~~ अनुवाद- अशोक पाण्डे

तीस सेंटीमीटर था बम का व्यास
और इसका प्रभाव पड़ता था सात मीटर तक
चार लोग मारे गए, ग्यारह घायल हुए
इनके चारों तरफ एक और बड़ा घेरा है - दर्द और समय का
दो हस्पताल और एक कब्रिस्तान तबाह हुए
लेकिन वह जवान औरत जो दफनाई गई शहर में
वह रहने वाली थी सौ किलोमीटर से आगे कहीं की
वह बना देती है घेरे को और भी बड़ा
और वह अकेला शख्स जो समुन्दर पास किसी देश के सुदूर किनारों पर
उसकी मृत्यु का शोक कर रहा था -
समूचे संसार को ले लेता है इस घेरे में

और मैं अनाथ बच्चों के उस रुदन का जिक्र तक नहीं करूंगा
जो पहुँचता है ऊपर ईश्वर के सिंहासन तक
और उससे भी आगे
जो एक
घेरा बनाता है
बिना अंत और बिना ईश्वर का।

००

संकलन प्रो. कमल जीत चौधरी

BASANTAR-2022-23

2

गाँधी जी का जन्तर:

"मैं तुम्हें एक जन्तर देता हूँ। जब भी तुम्हें संदेह हो या तुम्हारा अहम तुम्हें पर हावी होने लगे, तो यह कसौटी आजमाओ।

जो सबसे गरीब और कमजोर आदमी तुमने देखा हो, उसकी शकल याद करो और अपने दिल से पूछो कि जो कदम उठाने का तुम विचार कर रहे हो, वह उस आदमी के लिए कितना उपयोगी होगा।

क्या उससे उसे कुछ लाभ पहुँचेगा? क्या उससे वह अपने ही जीवन और भाग्य पर कुछ काबू पा सकेगा?

यान कि उससे उन करोड़ों लोगों को स्वराज्य मिल सकेगा जिनके पेट भूखे हैं और आत्मा अतृप्त है?

तब तुम देखोगे कि तुम्हारा संदेह मिट रहा है और अहम समाप्त हो जाएगा।"

: एम. के. गाँधी

संकलन- ललित कुमार (कला संकाय, सत्र-६)

3-

डरो - विष्णु खरे

कहो तो डरो कि हाय यह क्यों कह दिया
न कहो तो डरो कि पूछेंगे चुप क्यों हो
सुनो तो डरो कि अपना कान क्यों दिया
न सुनो तो डरो कि सुनना लाज़िमी तो नहीं था
देखो तो डरो कि एक दिन तुम पर भी यह न हो
न देखो तो डरो कि गवाही में बयान क्या दोगे
सोचो तो डरो कि वह चेहरे पर न झलक आया हो

BASANTAR-2022-23

न सोचो तो डरो कि सोचने को कुछ दे न दें
पढ़ो तो डरो कि पीछे से झांकने वाला कौन है
न पढ़ो तो डरो कि तलाशेंगे कि क्या पढ़ते हो
लिखो तो डरो कि उसके कई मतलब लग सकते हैं
न लिखो तो डरो कि नई इबारत सिखाई जाएगी
डरो तो डरो कि कहेंगे डर किस बात का है
न डरो तो डरो कि हुकुम होगा कि डर।

००

संकलन- कर्ण मैनी

4-

स्त्रियां - अनामिका

पढ़ा गया हमको
जैसे पढ़ा जाता है कागज
बच्चों की फटी कॉपियों का
'चनाजोरगरम' के लिफाफे के बनने से पहले!
देखा गया हमको
जैसे कि कुप्त हो उनींदे
देखी जाती है कलाई घड़ी
अलस्सुबह अलार्म बजने के बाद!

सुना गया हमको
यों ही उड़ते मन से
जैसे सुने जाते हैं फ़िल्मी गाने
सस्ते कैसेटों पर
ठसाठस्स ठुंसी हुई बस में!

BASANTAR-2022-23

...

भोगा गया हमको
बहुत दूर के रिश्तेदारों के दुःख की तरह
एक दिन हमने कहा—
हम भी इंसान हैं
हमें क्रायदे से पढ़ो एक-एक अक्षर
जैसे पढ़ा होगा बी.ए. के बाद
नौकरी का पहला विज्ञापन।

देखो तो ऐसे
जैसे कि ठिठुरते हुए देखी जाती है
बहुत दूर जलती हुई आग।

सुनो, हमें अनहद की तरह
और समझो जैसे समझी जाती है
नई-नई सीखी हुई भाषा।

इतना सुनना था कि अधर में लटकती हुई
एक अदृश्य टहनी से
टिड्डियाँ उड़ीं और रंगीन अफ़वाहें
चींखती हुई चीं-चीं
'दुश्चरित्र महिलाएँ, दुश्चरित्र महिलाएँ—
किन्हीं सरपरस्तों के दम पर फूली फैलीं
अगरधत्त जंगली लताएं!
खाती-पीती, सुख से ऊबी
और बेकार बेचैन, अवारा महिलाओं का ही
शग़ल हैं ये कहानियाँ और कविताएँ।
फिर, ये उन्होंने थोड़े ही लिखीं हैं।'
(कनखियाँ इशारे, फिर कनखी)
बाक़ी कहानी बस कनखी है।

हे परमपिताओ,
परमपुरुषों—
बख़शो, बख़शो, अब हमें बख़शो!

BASANTAR-2022-23

संकलन- वंदना देवी (कला संकाय, सत्र-२)

आलेख :

1- बेरोज़गार और बेरोज़गारी को लेकर एक दृष्टि- वैशाली सुंतल, (कला संकाय, सत्र-४)

क्या हमारा भविष्य बेरोज़गार है? यह सवाल बार बार मन में आता है। मैं जम्मू की हूँ, तो यही का अनुभव बताती हूँ। बात शुरू करूँगी कि इस समय सिर्फ हमारे ही देश में नहीं बल्कि अन्य देशों में भी बेरोज़गारी की समस्या खड़ी है। कॉलेज में आते- जाते और कहीं भी आते-जाते हम हमेशा देखते हैं कि अनेक लोग सड़कों पर यूँ ही घूम रहे होते हैं। मेरे मन में बार बार यह बात आती है कि ये कौन लोग हैं, जो ऐसे ही कहीं खड़े होते हैं या बातें कर रहे होते हैं या ताश खेल रहे होते हैं। क्या इन्हें अपने घर-परिवार की चिंता नहीं। क्या इनका कोई अच्छा भविष्य नहीं है। मेरी समझ में यह लोग नासमझ हैं और जागरूक नहीं हैं। मैंने यू ट्यूब पर एक वीडियो देखा था, जिसमें बताया गया था कि हमारे देश में बेरोज़गारी इसलिए है क्योंकि यहाँ कक्षा में बिजनेस करना नहीं सिखाया जाता। अब नई शिक्षा नीति में स्किल कोर्स तो खूब पढ़ाए जा रहे हैं, मगर ये प्रैक्टिकल आधारित नहीं हैं। खाली थ्योरी पढ़कर कोई भी स्किल नहीं सीखा जा सकता। देश की प्रगति हम बच्चों पर निर्भर करती है। हमारा भविष्य ही देश का भविष्य है। हमें आत्मनिर्भर बनाने के लिए नए-नए कदम उठाने की आवश्यकता है। हमें भी समझना चाहिए कि डिग्रियाँ नहीं, शिक्षा अर्जित करने की आवश्यकता है।

एक बात और कहना चाहती हूँ कि जिन्हें हम बेरोज़गार समझकर, सड़क पर घूमने वाले समझकर और कहीं बैठकर गप्पें मारते देखते हैं। ये लोग समाज में जो कार्य करते हैं, उन पर कम ध्यान दिया जाता है। इन पर शासन-प्रशासन, कोई बड़ा आदमी, अमीर लोग और सरकारी नौकरी करने वाले ध्यान नहीं देते। जब कहीं कोई एक्सीडेंट हो जाता है या किसी की मृत्यु हो जाती है और उसके अंतिम संस्कार की तैयारी करनी होती है, हर दुःख और सुख में ऐसे बेरोज़गार ही काम आते हैं। दरअसल यह बेरोज़गार समय और व्यवस्था के मारे लोग होते हैं। इनके प्रति नज़रिया बदलने की आवश्यकता है। इनकी ऊर्जा को सही जगह इस्तेमाल करने की ज़रूरत है। हमें अपने देश में स्किल्ड लोग तैयार करने होंगे। इससे

BASANTAR-2022-23

बेरोज़गारी की समस्या तो हल होगी ही, साथ ही साथ देश तरक्की के चरम पर जा पहुँचेगा।
धन्यवाद।

वर्षावास: - प्रो. कमल जीत चौधरी

अविनाश मिश्र हिन्दी के सुन्दर कवि-गद्यकार हैं। मैंने उनकी सभी किताबें पढ़ी हैं। पढ़कर कभी यह नहीं लगा कि समय नष्ट किया। इसी साल प्रकाशित हुआ उनका नया उपन्यास 'वर्षावास' काफी चर्चा में है। मैं यह उपन्यास सिर्फ अविनाश की भाषा या उपन्यास विधा में की गई तोड़फोड़ के लिए अनुशंसित नहीं कर रहा। सशक्त भाषा और प्रयोग तो उनके यहाँ हमेशा से हैं। यह उपन्यास दरअसल अविनाश की सघनता, गम्भीरता का चिरस्थायी वास है; जिसमें स्त्रीमन-लेखन अनेक जीवन-वासों में अभिव्यक्त हुआ है, और यह प्यासा रहकर 'लेखिका' के रूप में लिखता है:

" लिखूँगी- कितनी उम्मीद है इसमें।

लिख रही हूँ- कितनी आवाज़ है इसमें।

लिख चुकी हूँ- कितनी साँस है इसमें!"

'वर्षावास' का कोई एक पाठ नहीं हो सकता। अपनी रुचियों व विचारों अनुसार हम इसके कथ्य व परिवेश से रसास्वादन करते हैं। इसके अन्य पात्र; लेखक, प्रकाशक, प्रूफरीडर, संपादक, आलोचक, कवि, लाइब्रेरियन, भिक्षु, ज्योतिष, अमीन हैं। लेखिका से शुरू हुआ यह उपन्यास लेखिका पर खत्म होता है, जिसकी किताब हमें अनेक जगहों पर ले जाती है, जहाँ माँ, राजकुमारी जैसी स्त्रियों की हृदयविदारक पीड़ा और पिता का बहुआयामी यथार्थ है।

इसे पढ़ते हुए हिन्दी लेखन परिदृश्य की पहचान बन चुके कुछ परिचित-अपरिचित मुखौटे दिखाई देते हैं, जिनमें आलोचक, प्रकाशक तो हैं ही, कहीं-कहीं पर हमें अपनी छवियाँ भी दिखाई देने लगती हैं।

इतना ही कहूँगा कि 'किताब', 'लेखिका' और 'कथाकार' के रूप में अभिव्यक्त संवेदना, समझ और सरोकार अविनाश को एक बेजोड़ कथाकार के रूप स्थापित करते हैं।

दोस्तो, आप भी अविनाश जी का यह अलहदा उपन्यास ज़रूर पढ़ें। धन्यवाद।

BASANTAR-2022-23

**“We are what we repeatedly do.
Excellence, then, is not an act
but a habit.”
– Aristotle**

BASANTAR-2022-23

**“A person who never made
a mistake never tried anything new.”
– Albert Einstein.**

BASANTAR-2022-23

**“Educating yourself does not mean
you were stupid in the first place,
it means that you are intelligent enough
to know that there is plenty left to learn.”
– Melanie Joy**

BASANTAR-2022-23

**“Ultimately, education in its real sense
is the pursuit of truth.
It is an endless journey through
knowledge and enlightenment.”
-APJ Abdul Kalam.**

BASANTAR-2022-23

**“If you want to shine like a sun,
first burn like a sun.”
– Dr APJ Abdul Kalam**

BASANTAR-2022-23

डोगरी विभाग

संपादक: डा.जोगिंदर सिंह

क्र. सं.	विशे	लेखक
1	संपादकी	डा.जोगिंदर सिंह
2	एह दुनिया बदली गई ऐ	दीक्षा देवी
3	मन	पल्लवी शर्मा
4	कीमत	प्रियंका देवी
5	हरि सिंह दा सुखना	रविंदर सिंह "रियासी
6	डुंगर दे डोगरे	रविंदर सिंह "रियासी
7	धीऽ	शमिया शर्मा
8	निक्की जेही गुड्डी	तमन्ना बलौरिया
10	धीयां	आस्था वर्मा
11	मातृ भाशा	डा. जोगिंदर सिंह
12	मेरी मां	प्रो.पवन कुमार गुप्ता
13	मातृभाशा दी म्हता	डा. जोगिंदर सिंह

BASANTAR-2022-23

संपादकी

“बसंतर” मैगज़ीन दा सन् 2022-23 दा एह अंक प्रस्तुत करदे होई बड़ी खुशी होआ करदी ऐ। की जे इयै जनेहू प्रयासें कन्नै विद्यार्थिये दे ज्ञान च बाढ़े दे कन्नै-कन्नै उंनें गी अपने विचार प्रगट करने दा अवसर बी थ्होंदा ऐ। इयै जनेहू निक्के- निक्के प्रयास ते निक्के विचार भविक्ख च बड्डे-बड्डे कविये ते साहित्यकारे गी जन्म देने च सहायक होदे ना। साहित्यकार जो किश समाज च दिखदा-सुनदा ते अनुभव करदा ऐ उस्सै गी अपनी रचनाएं राहें प्रगट करने दी कोशश करदा ऐ। इस लेई साहित्य गी समाज दा शीशा बी आखेआ जंदा ऐ। “बसंतर” मैगज़ीन दे इस अंक च बी विद्यार्थिये अपनी समर्थ ते रूचि दे मताबक जो किस दिक्खेआ सुनेआ, उस्सै गी अपनी रचनाएं राहें पेश करने दी कोशश कीती दी ऐ। इस मैगज़ीन गी छपोआने दा श्रेय कालेज दियां प्रिंसिपल डा. टविंकल सूरी होरे गी ते संपादकी मंडल दे सदस्ये गी जंदा ऐ। मैं सभनें दा दिले धन्नवाद करना। इस मैगज़ीन गी छापने च जिनें विद्यार्थिये ते प्रध्यापके सहयोग कीता मैं उंदा बी अभारी आं।

डा.जोगिंदर सिंह
अध्यक्ष
डोगरी विभाग

BASANTAR-2022-23

एह दुनिया बदली गई ऐ

दीक्षा देवी
रोल नं 837

जुआनियां ते आंदियां न पर अक्ल नेई औंदी,
कहानियां ते आंदियां न पर सिक्ख नेई औंदी ।
एह दुनिया बदली गई ऐ।

दिल ते है पर प्रेम नेई रेहा,
मंजल ते है पर हून टैम नेई रेहा ।
दुनिया बदली गई ऐ।

लाशां ते हैन पर कबरां नेई रेहियां,
अखबारां ते हैन पर खबरां नेई रेहियां
दुनिया बदली गई ऐ।

रुसदे ते हैन पर मनाने आह्ला नेई रेहा
सुनाने आहले ते हैन पर सुनने आह्ला नेई रेहा।
दुनिया बदली गई ऐ।

BASANTAR-2022-23

मन

पल्लवी शर्मा

रोल नं 831

मन करदा में उडुरी जां
ऐसी जगह फही पुज्जी जां
जित्थै होन मौज ते ब्हारां
बगदे सूहटे, रौंसलियां धारां।

हिरखै दे सब बोलन बोल
हर माहनू दा होए मोल
कंडे राह कोई नेई खलारै
हक्क कुसै दा कोई नेई मारै।

पुत्तर होन घरै दी शान
धीएं दा बी होए मान
बड़ें दा सत्कार होए
कुसै दा नेई अपमान होए।

BASANTAR-2022-23

कीमत

प्रियंका देवी

रोल नं 925

कीमत पानी दी नेई त्रेह दी होंदी ऐ,
कीमत मौत दी नेई साह दी होंदी ऐ।
प्यार ते बडे करदे न इस दुनिया च
कीमत प्यार दी नेई भरोसे दी होंदी ऐ॥

डर मिगी बी लगा फासला दिक्खियै
पर मैं बद्धी गई अगें रस्ता दिक्खियै।
आपूं गै कोल आंदी गई मेरी मंजिल
मेरा हौंसला, मेहनत ते ज़बा दिक्खियै॥

जे नज़र होऐ मंज़िल सामने लभदी तां
ऐसी राह नेई जेहड़ी मंज़िल तगर नेई पुजदी।
कीमत भुक्ख दी नेई होंदी रुट्टी दी
कीमत मनुक्ख दी नेई हुंदी मनुक्खता दी॥

BASANTAR-2022-23

हरि सिंह दा सुखना

रविंदर सिंह" रियासी"

रोल नं 841

हरि सिंह दा सुखना करी लेओ साकार सज्जनों.
किठे होईये बैरियें गी देओ मार सज्जनों.

लड़ेओ नेई इक दुए कनै.
सारें दी किशती करेओ पार सज्जनों.

लत्तां नेई पसारेओ इक-दुए अगें.
मेहनत कनै आनेओ बहार सज्जनों.

अज्ज तुस गुट्टें च बंडोई गे.
की चड़ांदे ओ फोटूएं उप्पर हार सज्जनों.

BASANTAR-2022-23

डुग्गर दे डोगरे

रविंदर सिंह" रियासी"
रोल नं 841

डुग्गर दे डोगरे.
तवी दे पुत्तर
अस्स रावी दे भ्राS...
चनांS दे जुआई.
अस बसैंतर दे साह.

फौज चा जाना साड़ा पैहला मकसद,
अस्स बेहले नेई बोंहदे,
बार्डर उप्पर अस्स छाती तानियै खड़ोदे
मौती कोला अस नेईयों डरदे।
तवी दे पुत्तर
अस रावी दे भ्राS.
अस्स शेर डोगरे,

बावा कालीवीर दी धरती उप्पर जम्मे,
अस्स बावे आहली माता गी सुखना चड़ांदे,
मां वैष्णो दे दरबार बी फेरा पांदे,
नागें अगें अस्स मत्थे टेकदे,
अस्स बड़े पुजारी डोगरे,
तवी दे पुत्तर
अस रावी दे भ्राS.
अस शेर डोगरे,

मिट्टे लोकें कन्नै अस मिट्टा बोलदे,
दिलै आहले भेद सारे खोलदे,
ते जेहूँडे साढ़े अगगे खड्दे,
उनें गी अस पुट्टा टंगदे,
सिद्धे सादे लोक आं अस,
ते मिट्टी साड़ी बोली,

BASANTAR-2022-23

कौड़े लोकें गी अस,
अक्खी च कुड़े लेखा डग्गदे,
तवी दे पुत्तर
अस रावी दे भ्राS.
अस शेर डोगरे,

पीली पग्ग ते
चिट्टा कुर्ता पजामा
साड़ा लाना पाना,
सगलै दीदाल,
कन्नै बासमती चौल साड़ा खाना॥
अस्स सिद्धे-सादे लोक आं,
प अस बड़े दलेर डोगरे,
तवी दे पुत्तर
अस रावी दे भ्राS.
अस शेर डोगरे,

साड़ा डुग्गर पीरें ते फकीरें दी धरत ऐ,
इत्थै जम्मे बाबा जित्तो जनेह दानी,
जेहूडे असेंगी हक्कै ताई लड़ना सखांदे,
ते हक्क ताई मरना बी सखांदे।

BASANTAR-2022-23

धीS

शमिया शर्मा
रोल नं 725

प्यो दी लाडली होंदी ऐ धीS
मां दी जान होंदी ऐ धीS
सारें कोला शैल होंदी ऐ धीS

उंगली चुकै कोई मां-प्यो पर
तां सारें कनै लड़ी जंदी ऐ धीS
ते फही की पराई होंदी ऐ धीS

खुशी सारें गी बंडदी ऐ धीS
मुशिकल च बी साथ नभांदी ऐ धीS
ते फही की पराई होंदी ऐ धीS

मां-प्यो दे करीब होंदी ऐ धीS
परदेस जाइयै चिंता करदी ऐ धीS
ते फही की पराई होंदी ऐ धीS

BASANTAR-2022-23

निक्की जेही गुड्डी

तमन्ना बलौरिया

समेस्टर: छेमां

मुंह उप्पर समझ दी चमक
ते चलने दी ओह्दी दमक
किश बक्खरी होई गई ऐ
निक्की जेही गुड्डी मेरी
बड्डी होई गई ऐ।

कल तक ही जेह्डी चुप-चुप रौह्दी
हून शैल-शैल बोलन लगी पेई ऐ
निक्की जेही गुड्डी मेरी
बड्डी होई गई ऐ।

एह नी खाना ओह नी खाना आखने आहली
अज्ज पकाने जोगी होई गई ऐ
निक्की जेही गुड्डी मेरी
बड्डी होई गई ऐ।

पढी-लिखियै, खेढियै-कुदियै
मौज उसने बड्डी लुट्टी लेई ऐ
निक्की जेही गुड्डी मेरी
बड्डी होई गई ऐ।

पैहले मेरी गै ही पर
अज्ज बगात्री होई गई ऐ
निक्की जेही गुड्डी मेरी
बड्डी होई गई ऐ।

BASANTAR-2022-23

धीयां

आस्था वर्मा
समेस्टर: छेमा

हर घरै दी रौनक होंदियां न धीयां,
मां दियां प्यारियां ते
बब्बै दियां दुलारियां न धीयां ।

माऊ-बब्बै दियां हमदर्द होंदियां न धीयां,
कुलै दे जे दिये होंदे न पुत्तर
तां द'ऊ घरें गी सम्भालदियां न धीयां ।

सभनें दा रखदियां ख्याल धीयां,
दुख-सुख बंडदियां न माऊ-बब्बै दा
हर इक रिश्ता ते फर्ज नभांदियां न धीयां ।

हर घरै दी रौनक होंदियां न धीयां
मां दियां प्यारियां ते
बब्बै दियां दुलारियां न धीयां ।

BASANTAR-2022-23

मातृ भाशा

डा. जोगिंदर सिंह

में थुहाड़ी मातृभाशा करो मेरा मान
मेरे बाहजा तुं'दी कोई नेई पन्शान

जेहड़े मातृ भाशा नेई जानदे
ओह दुनिया आस्तै अनजान

छोड़ो झक्क-शर्म ते करो मेरा मान
मेरा कोला कोई बी भाशा नेई असान

में थुहाड़ी मातृभाशा करो मेरा मान
मेरे बाहजा तुं'दी कोई नेई पन्शान

देसा दे बड़े- बड़े साईसदान
मातृ भाशा दे गै गुण गान

जिसगी मातृ भाशा दा नेई ज्ञान
ओह अपनी संस्कृति थमां अनजान

में थुहाड़ी मातृभाशा करो मेरा मान
मेरे बाहजा तुं'दी कोई नेई पन्शान

BASANTAR-2022-23

मेरी मां

प्रो. पवन कुमार गुप्ता

मेरी माऊ ने मिगी इस कावल बनाया
जे में अज्ज जीना शान कन्नै ।

उं'दियें दित्ती दियें सिक्खमतें सखाया
होने-जीने दियां गल्लां करनियां
रौहना सारें कन्नै हिरखै कन्नै।

कक्ख कन्नै कक्ख नेई मेलना
तेर-मेर दा जीवन नेई जीना
रौहना सभनें ने प्यार कन्नै ।

मां दे दुद्ध दा कर्ज नेई चुकान होंदा
अत्थरुं आई जंदे न अक्खीं च
उंदे मनै च औंदे ध्यान कन्नै ।

मिट्टी डोगरी भाशा च मेरी मां ने
दित्ते मिगी पैहूले संस्कार
में होई गेआ मालामाल जिंदे कन्नै

मेरी माऊ ने मिगी इस कावल बनाया
जे में अज्ज जीना शान कन्नै ।

BASANTAR-2022-23

मातृभाषा की महता:

डा. जोगिंदर सिंह

मातृभाषा, ज्याना जन्म थमां गै अपने परिवार दे सदस्ये दे बिच्च रेहियै सिखदा ऐ। ज्याना नकल करियै भाषा सिखदा ऐ। मां- प्यो जि'यां बोलदे न, उ'आं गै ज्याना बी अनुकरण करदा ऐ। इस चाल्ली जिस भाषा गी ज्याना अपने मां- प्यो कोला सिखदा ऐ, उ'ऐ मातृभाषा खुआंदी ऐ। मातृभाषा दा सरबंथ जन्म देने आहली मां कन्नै जोड़ेआ जंदा ऐ, पर मातृभाषा थमां अभिप्राय उस परिवेश, थाहर, समूह च बोली जाने आहली भाषा कन्नै ऐ जेहूदे च रेहियै मनुक्ख अपने बचपन च संसार दे संपर्क च औंदा ऐ। मातृभाषा गै ज्याने गी मानव- समाज की नैतिकता बारै सखांदी ऐ। धार्मिक ते समाजिक जीवन दे सागर च किशती बनियै पार तुआरदी ऐ। मातृभाषा गै बच्चे गी साहित्य, कला, संस्कृति यानि जीवन दे सभनें पक्खें ते विशें गी सिक्खनें, समझने ते ज्ञान प्राप्त करने दा रस्ता दस्सदी ऐ।

मातृभाषा ओह भाषा ऐ जेहूडी मनुक्ख जन्म थमां मरने तगर बोलदा ऐ। घर-परिवार च बोली जाने आहली भाषा गै साठी मातृभाषा ऐ। इक निक्का ज्याना बी अपने मुहां थमां उ'ऐ भाषा बोलदा ऐ जेहूडी उसदे घर-परिवार च बड़े लोक बोलदे ना। मातृभाषा गी लेइयै गांधी जी की आखना हा जे मने की कोई बी भाषा नेई ऐ मन मने कन्नै गल्ल करदा ऐ ते मने की मातृभाषा मने की भाषा ऐ। एह भलेआं सच्च ऐ। मातृभाषा च ओह शक्ति होंदी ऐ जे अक्खीं चा बगदे अत्थरूएं दा वर्णन इस रूप च करदी ऐ जे उसी पढ़ने आहले पाठक गी अत्थरू बगाने आहले मनुक्खे दे मने की स्थिति दा बोध होई जंदा ऐ। क्या कुसै होर भाषा दे भाव मने की गहराई तगर महसूस कीते जाई सकदे न? मेरे स्हाबें एह संभव नेई होई सकदा।

भारतेन्दु हरिश्चंद्र होरें अपनी कविता दे माध्यम कन्नै मातृभाषा की महता गी इ'यां प्रगट कीते दा ऐ-

“निज भाषा उन्नति अहे, सब उन्नति को मूल।

BASANTAR-2022-23

बिन निज भाषा ज्ञान के मिटै न हिय को शूल॥

साढ़े समाज ते देश च बड़ा बड़ा भ्रम ऐ जे अंग्रेजी गै विकास दी भाषा ऐ। सरकारां बी इस्सै पद्धति पर चलदियां आवा करदियां न। जदके इस गल्ला गी यूनेसको समेत केई संस्थाने दे अनुसंधान एह सिद्ध करी चुके दे न जे अपनी भाषा यानि मातृ भाषा च शिक्षा थमां गै बच्चे दा स्टेई मैहने च विकास होंदा ऐ। एह बी सिद्ध होई चुके दा जे मातृभाषा च शिक्षा पूरी चाल्ली विज्ञानक ऐ। इस मत गी शिक्षा सरबन्धी सभनें अयोगें बी मन्ने दा ऐ। भारती विज्ञानक सीवी श्रीनाथ शास्त्री हुंदे अनुसार अंग्रेजी माध्यम थमां इंजीनियरिंग करने आहलें दे मकाबले च भारती भाषाएं दे माध्यम कन्नै पढ़े दे छात्र मते ते उत्तम अनुसंधान करदे न।

आचार्य महावीर प्रसाद दिवेदी होरें मार्च 1923 च कानपुर च अयोजित साहित्य सम्मेलन च आखेआ हा:- “मनुष्य की मातृभाषा उतनी ही महत्व रखती है, जितनी कि उसकी माता और मातृभूमि रखती है। एक माता जन्म देती है, दूसरी खेलने-कुदने, विचरण करने और सांसारिक जीवन-निर्वाह के लिए स्थान देती है. और तीसरी मनोविचारों और मनोगत भावों को दूसरों पर प्रकट करने की शक्ति देकर मनुष्य जीवन को सुखमय बनाती है।”

महावीर प्रसाद दिवेदी हुंदे इस वक्तव्य थमां मातृभाषा दी म्हता अपने-आप समझ लगी जंदी ऐ।

भाषा विचारें दी पोषक होंदी ऐ। मातृभाषा गै संस्कार क पीढ़ी थमां दूई पीढ़ी तगर पजांदी ऐ, इस आसेआ गै कुसै देश- प्रदेश दी संस्कृति मूर्त रूप प्राप्त करदी ऐ।

भारत दे पूर्व राष्ट्रपति डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम होरें आपूं अपने अनुभवे दे आधार पर आखेआ हा जे “में अच्छा वैज्ञानिक इसलिए बना क्योंकि मैंने गणित और विज्ञान की शिक्षा मातृभाषा में प्राप्त की थी”।

दुनिया भरै च पिछलें 40 एं बरें च लगभग 150 अध्ययनें दे नतिजे न जे मातृभाषा च गै शिक्षा होनी चाहिदी, की जे बच्चे गी मां दी कोख थमां गै मातृभाषा दे संस्कार प्राप्त होंदे न।

विश्व कवि रविन्द्र नाथ ठाकुर होरे आखेदा ऐ -

BASANTAR-2022-23

“यदि विज्ञान को जन सुलभ बनाना है तो मातृभाषा के माध्यम से विज्ञान की शिक्षा दी जानी चाहिए।”

भारत के मशहूर विज्ञानके जिनें अपनी शिक्षा मातृभाषा च कीती दी ऐ, उंदे च प्रमुख रूपै च जगदीस चन्द्र बसु, श्रीनवास रामानुजन, डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम वगैरा शामिल ना। इक शोध मताबक बक्ख-बक्ख रियास्ते दे बोर्डे दे म्तेहाने च मते नम्बर लैने आहूले विद्यार्थी, मातृभाषा च पढ़ने आहूले मते होंदे ना।

मते सारे विज्ञानके दा मनना ऐ जे जेकर कोई बच्चा मातृभाषा च शिक्षा गैहूण करदा ऐ तां उसदी अवधारणात्मक क्षमता ते चिंतन दी प्रवृत्ति मती विकसत होंदी ऐ।

तमाम बाल मनोविज्ञानके, शिक्षाविदे, विद्वानें दा आखना ऐजे मुंडली पढाई मां बोल्ली यानि मातृभाषा च होनी चाहिदी। पर हुन तगर सब किश दरकिनार करदे होई सरकारें पैहली यानि कायदे थमां गै अंग्रेजी पढाना शुरू कीती दी ऐ। नमीं शिक्षा नीति औने कन्नै नमीं मेद जागी ऐ जे हुन हर कोई अपने बच्चे गी मातृभाषा जां स्थानिय भाषा च पढाई सकगे।

जेकर कुसै गी लगदा ऐ जे मातृभाषा च शिक्षा देने कन्नै देश जां व्यक्ति दा विकास रुकी जंदा ऐ तां इस कथन गी हेठ दित्ते गेदे उदाहरणें राएं पूरी चाल्ली खारिज कीताजाई सकदा ऐ। जियां हिब्रू भाषा लुप्त होई गेदी भाषा ही पर इज़राइल दे वसनीके दी कोशशें कन्नै उसी जीवत कीता गेआ ते अज्ज एहू इज़राइल दी राजभाषा ऐ। उर्थें सारा कम्म-काज ते अध्ययन इसै भाषा च कीता जा करदा ऐ। दूऐ पास्सै जपान, जर्मनी, चीन ते रूस दी प्रगति इस मिथ गी नक्कारदी ऐ जे विकास दी भाषा अंग्रेजी ऐ।

शिक्षा दे बक्ख-बक्ख आयोगें ते महापुरशें ते हुन नमीं शिक्षा नीति ने बी मातृभाषा च शिक्षा होनी चाहिदी दे सुझाव दित्ते दे ना। महात्मा गांधी होरें ठीक गै आखेदा जे:- “बच्चे दे विकास आस्तै मातृभाषा उन्नी गै जरूरी ऐ जिन्ना शरीरक विकास आस्तै मांदा दुब्ध”

संदर्भ सूची

- 1 डॉ. भोलानाथ तिवारी, राज भाषा हिंदी, प्रभात प्रकाशन नई दिल्ली।

BASANTAR-2022-23

2 डॉ. वीणा गुता, डोगरी व्याकरण, जे. ऐण्ड के. अकैडमी आफ आर्ट, कल्चर ऐण्ड लैंग्वेज़िज, जम्मू।

3 डॉ. जोगिंदर सिंह, डोगरी ते अंग्रेज़ी, अरबी-फ़ारसी भाषां, विद्या कुटीर फाउंडेशन, नई दिल्ली।

BASANTAR-2022-23

**“Never settle for anything
less than what you deserve.
It’s not pride, it’s self-respect.”
-Chanakya**

BASANTAR-2022-23

**“Live as if you were to die tomorrow.
Learn as if you were to live forever.”
Mahatma Gandhi,**

BASANTAR-2022-23

**“I’ve failed over and over
and over again in my life.
And that is why I succeed.”
-Michael Jordan,**

BASANTAR-2022-23

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਇਹਸੁਣਦਿਆਹੀਸਾਨੂੰਬਹੁਤਹੀਖੁਸ਼ੀਹੋਰਹੀਹੈਕਿਸਾਡਾਕਾਲਜਇ-

ਮੈਗਜ਼ੀਨਕੱਢਣਜਾਰਿਹਾਹੈਕਿਉਕਿਕਾਲਜਅਦੰਰਇਸਤਰਾਂਦਿਆਂਸਾਹਿਤਕਗਤੀਵਿਧੀਆਂਦਾਹੋਣਾਬਹੁਤਹੀਜ਼ਰੂਰੀਹੈ। ਜਿਸਨਾਲਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂਨੂੰਇਮੱਚਪ੍ਰਾਪਤਹੁੰਦਾਹੈ।

ਜਿਸਮੱਚਦੀਮਦਦਨਾਲਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂਦਾਝੁਕਾਅਸਾਹਿਤਕਗਤੀਵਿਧੀਆਂਵੱਲਵਧਦਾਹੈਤੇਉਹਆਪਣੇਅਦੰਰਨੂੰਉਭਾਰਕੇਕੁਝਲਿਖਣਲਿਖਾਣਵਲਪ੍ਰੇਰਿਤਕਰਦੇਹਨ।

ਉਹਨਾਂਦੀਇਹੀਪ੍ਰੇਰਣਾਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂਨੂੰਜੀਵਨਦੀਆਂਉਚਾਈਆਂਵਲਲੈਜਾਂਦੀਹੈ।

ਜੇਕਿਬਹੁਤਵੱਡੀਪ੍ਰਾਪਤੀਕਹੀਜਾਸਕਦੀਹੈ। ਇਸੇਹੀਉਦੇਸ਼ਨੂੰਲੈਕੇਹੀਕਾਲਜਅਦੰਰਸਾਲੇਕੱਢੇਜਾਂਦੇਹਨ, ਤਾਂਕਿਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂਨੂੰਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀਦਿੱਤੀਜਾਸਕੇਤੇਉਹਅਪਨੇਜੀਵਨਵਿਚਮਹਾਨਲੇਖਕਜਾਂਸਾਹਿਤਕਾਰਬਣਸਕਣ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ

ਸ਼ੁੱਖੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਗੌਰਮੈਂਟ

ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਸੱਬਾ

BASANTAR-2022-23

ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ

ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤੂੰ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ

ਉਹਨਾਂ ਹਾਸਿਆਂ, ਬੋਲਾਂ ਤੇ ਤੱਕਣੀਆਂ ਵਿਚ ...

ਉਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ, ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ...

ਉਹਨਾਂ ਖ਼ਿਆਲਾਂ, ਖਾਬਾਂ ਤੇ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ...

ਤੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ

ਮੇਰੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਬਿਖਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਤੂੰ

ਮੇਰੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਸਿਮਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਤੂੰ...1

-ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ

BASANTAR-2022-23

ਕਲਗੀਂ ਵਾਲਿਆ ਤੇਰੇ ਸਕੂਲ ਅੰਦਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਲਗਦੀ ਫੀਸ ਕੋਈ ਨਾ।

ਸੋਭਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਦਾਖਲ ਆਣ ਹੋਇਆ, ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ ਬੀਸ ਤੇ ਤੀਸ ਕੋਈ

ਐਸੀ ਜਗ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਮਿਸਾਲ ਕੀਤੀ, ਜੀਹਦੀ ਦੁਨਿਆ ਤੇ ਕਰਦਾ ਰੀਸ ਕੋਈ ਨਾ ।

ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਜਮਾਤ ਅੰਦਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਧੜਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਕੋਈ ਨਾ ।

-ਸਿਮਰਨ ਕੌਰ

BASANTAR-2022-23

ਉਹ ਅੱਜ ਦੇਖੋ, ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਪਏ ਨੇ ਖੁਆਰ।

ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹੀ ਮਨ ਬਨਾਓ,

ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਿਰ ਆਪਣਾ ਝੁਕਾਉ।।

ਇਹੀ ਨੇ ਸਿਰ ਦਾ ਤਾਜ਼

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਂ ਮੁਥਾਜ।

ਆਉ ਸਤਿਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰੀਏ ਬਣਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮਰੀਏ॥

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਸਾਂਬਾ

-ਹਕੀਕਤ

BASANTAR-2022-23

ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਿਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਦਿਨ ਹੋਣਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ।

ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਇੱਕ ਇੱਛਾ ਜਾਗੇ ਊਣੀਂ ਊਣੀ ਰਹੇ ਤਮਾਂ

ਸੁਪਨ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਤੀਂ ਪਲ ਬੀਤੇ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ,

ਚੱਲ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਜਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਵਾਂ।

-ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

BASANTAR-2022-23

ਕਿਸਮਤ

ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਮਤ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਵੱਡਾ ਮਹਤਵ ਕੁਛ ਕਹਦੇ ਹਨ ਕਿਸਮਤ ਰੱਬ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਏ।

ਪਰ ਕੁਛ

ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸਮਤ ਬਨਾਣਾ ਅਤੇ ਬਗਾੜਨਾ ਦੇਵੇਂ ਆਪਨੇ ਹੱਥ ਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਹਨਤ ਤਾਂ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਏ ਹਰ ਇਨਸਾਨ

ਚਲੇ ਸੱਨ ਲਊ ਰੱਬ ਨੇ ਹੀ ਲਿਖੀ ਏ ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਬਨਾਣੀ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਏ।

ਇਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਤਾਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਕਿਸਮਤ ਬਣਾਈ ਏ ਤਾਂ ਓਹੀ ਕੁਛ ਕਰਨਗੇ। ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਖੁਦ ਮੇਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਏ ਆਪਨੇ ਲਈ, ਆਪਨਾ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ।

ਅੰਤ ਚ ਮੈਂ ਐਨਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਵਾਂਗੀ ਕਿ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਤੇ ਆਸ ਨਾ ਰਖੇ । ਜੀਵਨ ਚ ਆਪੇ ਮੇਹਨਤ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਵਾਰੋ।

-ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ

BASANTAR-2022-23

ਚੁੱਪ

ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ

ਮੇਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਇਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਗਿਲੇ ਵੀ ਨੌਂ

ਕਿਸਤਰਾਂ ਦੱਸਾਂ

ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਖੁੱਲਦੀ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕੰਧਾਂ
ਏਥੇ ਝਾਕਦੀਆਂ ਨੇ

ਕੁੱਝ ਗਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ।

ਰਜਨੀਕ ਭਰ

ਕਿਤਾਬ

ਕਿਤਾਬਾ ਹੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ

ਇਹਨਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹੀ ਔਂਦੀ ਏ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ॥

ਕਿਤਾਬਾ ਦੇ ਜੋ ਏ

ਮੈਲੇ ਮੈਲੇ ਜਿਹ ਪੇਜ

ਇਹੀ ਸਾਡੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ

ਕਰਿ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਸਫੇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੇ ਕਰ

ਕਦਰ ਏਹਨਾ ਦੀ ਸਾਨੂੰ

ਕਰਣੀ ਆ ਜਾਵੇ

ਬੰਦਾ ਨਾ ਕਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਚ ਧੋਖਾ ਖਾਵੇ॥

BASANTAR-2022-23

ਸੰਗ ਕਿਤਾਬਾ ਦਾ

ਰਖਦਾ ਉਚਾ ਸਾਡਾ ਕਿਰਦਾਰ ਜੇ ਕਰ ਪੜਨੇ ਲਈ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ।

ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇਨ ਲਈ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਰਿ ਦਮ

ਬੇਕਰਾਰ। ਆਬਾਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਮਾਰਣ ਸਾਨੂੰ ਪੜ ਕੇ ਬਣ ਜਾਉ ਨਬਾਬ

ਦਸੇ ਕੌਣ ਬੰਨਿਆ ਬਿਨ ਪੜਿਆਂ ਮਹਾਨ,

ਜਿਹਨਾਂ ਨ ਕੀਤਾ ਨਾਲ ਕਿਤਾਬਾ ਦੇ ਪਿਆਰ।

"ਇਹ ਸ਼ਰੀਰ ਮੇਰਿਆ ਇਸ ਜੰਗ ਮੈ ਆਇ ਕੈ ਕਿਆ ਤੁਧ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਤੁਧ
ਸਰੀਰਾ ਜਾਂ ਤੂੰ ਜੱਗ ਮੈਂ ਆਇਆ।"

-ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ

ਸੁੱਖੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ

ਗੌਰਮੈਂਟ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਸਾਂਝਾ।

BASANTAR-2022-23

ਜੀਵਨ ਹੁਨਰ

ਬਿਨ ਹੁਨਰ ਬੰਦਾ ਹੈ ਬੇਕਾਰ ਅੱਜ ਤਕੜੇ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਕਰੇ ਸਲਾਮਾਂ ਕਿਤਾਬ ਉਤੇ ਸਭ ਕਰਦੇ ਨੇ
ਹੱਤਿਆਚਾਰ ਅੱਜ।

ਝੂਠ ਫਿਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੇ ਲੋਕੋ,

ਝੂਠੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਕਰਨ ਪਿਆਰ ਅੱਜ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਮੰਨੇ, ਸੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅੱਜ।

ਜਿੱਥੇ ਬੱਸ ਨ ਚੱਲੇ, ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਉਥੇ ਕਢ ਲੋ ਤਲਵਾਰ ਵੇ ਯਾਰੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸਾਰੇ, ਬੰਦਾ ਬਿਨ ਹੁਨਰ ਬੇਕਾਰ ਹੈ
ਅੱਜ।

ਜਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਧਰਮ, ਉਥੇ ਹੀ ਹੈ ਮਾਨ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਅੱਜ, ਕਹਨ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਉੱਲਝ,
ਕਰ ਮੈਂ ਹੈ ਪਾਪ ਅੱਜ।

ਕਾਹਨੂੰ ਪਿਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਮਾਇਆ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਯਾਰ ਕਲ, ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਕਰ
ਇੱਕਠਾ ਤੂੰ ਬਿਸਤਰ, ਤੁਰ ਪੈਣਾ ਹੈ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਜ ਕੇ ਕਲ

ਧਰੀ ਧਰਾਈ ਰਹਿ ਜਾਣੀ ਤੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੰਡ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਪਿਛੋਂ ਸਭਣਾ ਹੱਸਣਾ ਹੈ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕਾਂ ਤੇ
ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਅੱਜ।

ਕੀ ਲੈਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਕੀ ਲੈਕੇ ਤੁਰ ਚਲਿਆਂ ਏ ਬਾਹਦਾ ਕਰ ਆਇਆ ਚੰਗੇ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਬਸਰ ਭੈੜਿਆਂ

ਚ ਕਰ ਚਲਿਆਂ ਏ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਾਵੇ

ਮੰਦਰ, ਮਸਜਿਦ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪਰ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਇਕ ਵੀ ਤੱਕ ਉਤੇ।

BASANTAR-2022-23

**“Failure is the opportunity
to begin again more intelligently.”
-Henry Ford**

BASANTAR-2022-23

COLLEGE LIBRARY

BASANTAR-2022-23

SPORTS

BASANTAR-2022-23

SENIOR CITIZEN AND ALUMNI MEET

BASANTAR-2022-23

ARMED AND NAVAL WING

BASANTAR-2022-23

BASANTAR-2022-23

BASANTAR-2022-23

TEACHING STAFF

BASANTAR-2022-23

NON-TEACHING STAFF

Shri Pt. Prem Nath Dogra Govt. Degree College Samba